

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Uit een oude jas vol stenen: transgenderidentiteit in historische context via twee Nederlandse casussen

Beek, Mikaela van

Citation

Beek, M. van. (2025). *Uit een oude jas vol stenen: transgenderidentiteit in historische context via twee Nederlandse casussen*.

Version: Not Applicable (or Unknown)

License: [License to inclusion and publication of a Bachelor or Master Thesis, 2023](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/4258055>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Uit een oude jas vol stenen: transgenderidentiteit in historische context via twee Nederlandse casussen

De boot van Trans United tijdens de Canal Pride 2016 in Amsterdam.

MA-Scriptie MA History: Cities, Migration and Global Interdependence
Universiteit Leiden

Auteur: Mikaela Christina van Beek

Emailadres: s3151948@vuw.leidenuniv.nl

Begeleider: Dr.mult. A.D.J. Shield

Inleverdatum: 14-07-2025

Aantal woorden: 17.514

“Me dunkt dat het zo wel wetletjes was geweest met die suprematie van de biologie – die bekwijlde, zogenaamd godgegeven ‘natuur’ waar je het maar mee had te doen, al moest je met drie bochels en anderhalf been door het leven, wat kon het je schelen, de zegen van de schepping rustte immers op je, en als je een jongen werd terwijl je eigenlijk een meisje had moeten zijn, nou, dan legde je je daar dankbaar bij neer omdat ‘de natuur’ het kennelijk zo bedoeld had. Dit was mijn opstand in eigen lichaam, mijn gevangenisoproer in de cellen, de hemelvaart van een afgedragen façade, en een magistrale wedergeboorte van mijn oorspronkelijke natuur! Woorden die ik bij deze bijzondere gebeurtenis sprak: ‘Het zal mij benieuwen.’”

~Renate Stoute, Uit een oude jas vol stenen: De geboorte van een vrouw, blz. 74.

Inhoudsopgave

~Voorwoord	... 3
~Inleiding	... 5
~Hoofdstuk 1: Historische context	... 15
~Hoofdstuk 2: ‘Ouderwets’ tegen ‘modern’	... 22
~Hoofdstuk 3: Acceptatie en inclusie bij lesbiennes en feministes	... 33
~Hoofdstuk 4: Ben ik een echte vrouw?	... 43
~Hoofdstuk 5: Waarom ben ik transseksueel?	... 52
~Conclusie	... 62
~Bibliografie	... 65
~Glossarium	... 68

Voorwoord

Elke MA-scriptie heeft een eigen verhaal en deze scriptie is daarop geen uitzondering. De inspiratie voor het onderzoeksonderwerp lag dicht bij me. Als lesbische transgender vrouw was voor mij de lacune in de Nederlandse historiografie wat betreft transgendergeschiedenis een groot probleem. Ik wilde werken aan de oplossing en dus wijdde ik mijn scriptie aan het onderzoeken van transgendergeschiedenis. Al zoekende naar een onderwerp bracht mijn scriptiebegeleider, dr.mult. A.D.J. Shield, mij op het idee autobiografieën te onderzoeken. Ik ontdekte al snel de autobiografieën van Renate Stoute en Moniek van Dommelen, die in dit onderzoek centraal staan.

Tijdens het lezen ontdekte ik de vele overeenkomsten tussen Renate, Moniek en mij. Alle drie waren we als volwassenen in transitie gegaan en worstelden we met hoe onze lichamen in de tussentijd waren ontwikkeld. Alle drie zijn we lesbisch, vrouw en feministisch ingesteld. Alle drie ervaren we de vernederingen en minachting van een samenleving die ons liet vallen zodra we de keuze maakten ons geluk na te streven door middel van transitie. Alle drie ervaren we het geluk dat komt wanneer je kiest voor jezelf en de resultaten van transitie rechtstreeks meemaakt. Hun verhalen raakten mij diep en als transgender vrouw die nog relatief vroeg in haar transitieproces staat sprak mij het thema transgenderidentiteit sterk aan. Vandaar dat ik besloot een onderzoek uit te voeren naar de historische contingentie van transgenderidentiteit met hun verhalen als de casussen.

Tijdens het uitvoeren van het onderzoek ontdekte ik het trieste gegeven dat zowel Moniek en Renate vroegtijdig om het leven kwamen. Renate Stoute stierf op 49-jarige leeftijd op 19 maart 2000 plotseling aan leverkanker, hoogstwaarschijnlijk het gevolg van haar eerdere harddrugverslaving.¹ Deze verslaving schreef ze onder meer toe aan het conflict dat ze ervaaarde met haar lichaam en identiteit, dat ze later in haar leven zou oplossen door in transitie te gaan.² Archiefonderzoek bij het IISG leerde mij dat Moniek van Dommelen stierf door zelfdoding. Ze stierf op 5 oktober 1984, 50 jaar oud, zo'n vier jaar na de publicatie van haar autobiografie.³

Voor transgender vrouwen komt het vaker voor ten opzichte van de totale bevolking vroegtijdig te sterven, met name door zelfdoding.⁴ De oorzaak hiervoor is mijns inziens

---

¹ IHLIA LGBTI Heritage Collection, Peter van Brummelen, 'Renate Renee Stoute 1950 – 2000: De afrekening van een junkie', *Het Parool* (22 maart 2000).

² Stoute, R., *Uit een oude jas vol stenen: De geboorte van een vrouw* (Amsterdam 1999), aldaar 49.

³ IISG collectie, Transformatie: informatie- en discussieblad over travestie en transseksualiteit, inv.nr. ZO 32570, Ati Floor, 'In Memoriam: Moniek van Dommelen', *TenT: informatie & kontakt blad* (november 1984) 2.

⁴ 113 Zelfmoordpreventie, 'Transgender', <https://www.113.nl/i/transgender> (geraadpleegd 4 juli 2025).

maatschappelijk, en stamt uit een tekort aan maatschappelijke acceptatie en inclusie. Een onderzoeksrapport over de positie van transgender personen in Nederland van het Sociaal en Cultureel Planbureau uit 2017 bevestigt dit.⁵ Ik beschouw dit werk daarom ook als een manier om hun stemmen nog een keer te laten horen. Renate en Moniek gebruikten hun stemmen om zich kritisch uit te laten over de stand van transgenderinclusie in de samenleving, en toonden de wereld twee menselijke gezichten van transgender vrouwen.

Ik bedank Renate en Moniek voor het schrijven van hun autobiografieën, die ik jaren na hun overlijden heb mogen lezen. Hierdoor heb ik twee prachtige vrouwen leren kennen. Ik bedank mijn scriptiebegeleider, die me op het idee bracht autobiografieën centraal te stellen en die me bijstuurde wanneer ik te veel op mijn vork wilde nemen. Ik bedank het Atria, IHLIA LGBTI Heritage en het IISG voor het bewaren van het bronmateriaal dat nodig was om hun stemmen weer te laten horen en ik bedank alle mensen die mij hebben geïnspireerd bij het schrijven van deze scriptie, en die mij hielpen door te zetten wanneer het moeilijk was verder te werken. Ik hoop dat de wereld ooit een plaats zal zijn, waar transgender vrouwen net zo lang en gelukkig kunnen leven, als waar iedereen het recht op heeft. Tot die dag bereikt is, is het belangrijk niet de verhalen uit het oog te verliezen van zij die dit geluk niet hadden.

---

⁵ Lisette Kuyper, *Transgender personen in Nederland* (Den Haag 2017), aldaar 73-78.

Introductie

Op het voorblad staat de boot van Trans United tijdens de Canal Pride 2016 in Amsterdam. Zes decennia hiervoor was nog het ondenkbaar dat transgender mensen zichzelf zo in de schijnwerpers zouden plaatsen, en nog wel onder politiebescherming. In de jaren vijftig en zestig was het in Nederland eerder regel dan uitzondering dat in transitie gaan een vrije val naar de onderkant van de samenleving maken betekende. Transgender mensen werden gezien als gestoord, pervers of beiden. Voor transvrouwen was nauwelijks fatsoenlijk werk te vinden buiten de prostitutie en het travestietheater, en de politie viel ze regelmatig lastig. Dit betekende dat veel transgender mensen in de kast bleven, want de consequenties waren rampzalig.⁶

Dit betekende dat vroeger passabiliteit, het niet herkend worden als transgender, van groot belang was. Tegenwoordig ligt daar in Nederland minder nadruk op en soms levert het juist respect op in de eigen omgeving om jezelf openlijk als transgender te profileren. Sinds 2015 wordt tijdens de Gay Pride in Amsterdam jaarlijks een Trans Pride gevierd, en vaart er bij de Canal Parade een Transboot mee.⁷ Dit betekent echter niet dat tegenwoordig transgender zijn probleemloos is. Volgens Hekma is er nog steeds geen begrip voor gender-non-conformiteit, waardoor onmannelijke mannen en onmannelijke vrouwen weinig ruimte krijgen, en ditzelfde geldt voor interseksuele en transgender mensen die niet op conventionele manier aansluiten bij de heersende normen over mannelijkheid en vrouwelijkheid.⁸ Verbaal en fysiek geweld richting transgender mensen gebeurt nog steeds regelmatig, en transgender mensen zijn vaker werkloos en verdienen in de regel minder.⁹

In transitie gaan betekent dus hoe dan ook een verandering van je maatschappelijke positie, maar wat voor vorm dit aanneemt is historisch contingent. Transgender mensen hebben altijd bestaan, maar hoe het concept werd gezien veranderde constant, net als de taal waarmee erover werd gesproken. Zo bestaat het woord ‘transseksueel’ pas sinds 1949, uitgevonden door de Amerikaanse psychiater David Cauldwell.¹⁰ Thomas Laqueur, een Amerikaanse seksuoloog en historicus, benadrukt in zijn werk *Making Sex: Body and Gender from the Greeks to Freud* dat pas sinds de achttiende eeuw in het westen het idee dominant werd dat er twee stabiele, tegengestelde, onvergelijkbare geslachten zouden bestaan, namelijk

---

⁶ Alex Bakker, *Transgender in Nederland: een buitengewone geschiedenis* (Meppel 2018), aldaar 40-45.

⁷ Bakker, *Transgender in Nederland*, 242, 268.

⁸ Gert Hekma, ‘Queer: the Dutch case’, *GLQ: A Journal of Lesbian and Gay Studies* 10:2 (2004) 276-280, aldaar 278.

⁹ Bakker, *Transgender in Nederland*, 268-269, 273-274; Kuyper, *Transgender personen*, 26-29, 32-34.

¹⁰ Bakker, *Transgender in Nederland*, 11.

man en vrouw. Mannen zouden op grond van hun anatomie een mannelijke essentie hebben, vrouwen een vrouwelijke. Dit zou de grondslag zijn voor de verschillende posities die mannen en vrouwen in de economie en politiek hadden.¹¹ Volgens Gert Hekma, cultureel antropoloog met als specialisatie homo- en genderstudies, schreven artsen aan het einde van de negentiende eeuw artsen regelmatig over ‘*een vrouwelijke ziel in een mannelijk lichaam*’, waarmee ze de vermeende vrouwelijkheid van homoseksuele mannen en transfeminiene transgenders verklaarden als een intrinsieke pathologie.¹² Pas halverwege de twintigste eeuw scheidden westerse wetenschappers en artsen gender van seksuele geartheid op basis van het werk van vroegtwintigste-eeuwse seksuologen als Hirschfeld en Freud.¹³

Deze veranderingen in zienswijzen reflecteren bepaalde maatschappelijke normen over mannelijkheid en vrouwelijkheid. Laqueur zoekt de oorzaak van de veranderingen hierin met name in het politieke. Hij wijst uit dat in tijden van spanning over seksueel verschil de biologische verschillen tussen mannen- en vrouwenlichamen scherper werden benadrukt, zoals tijdens de Franse Revolutie en de Napoleontische tijd.¹⁴

Transgender zijn betekent in feite tegen deze normen in gaan. Voor het begrijpen van deze normen, is het nodig om te begrijpen wat daarbuiten valt. Marginalisatie is immers een functie van normatieve stelsels.¹⁵ Volgens Marlou Schrover, hoogleraar economische en sociale geschiedenis, zijn discoursen afhankelijk van de elementen die zij uitsluiten. De situationele, institutionele en sociale contexten scheppen en beïnvloeden discoursen en die beïnvloeden weer de sociale en politieke werkelijkheid. Via dit discours worden identiteiten en sociale verhoudingen vormgegeven.¹⁶

Deze marginalisatie werkt ook door in hoe transgender mensen werden gerepresenteerd in de media aangezien zoals eerder gezegd transgender mensen liever de schijnwerpers vermeden vanwege de consequenties van het ‘ontdekt’ worden als transgender. Dit betekende dat in de regel cisgender mensen schreven over het thema transgenderisme en over transgender mensen. Een uitzondering op deze regel was Christine Jorgensen, een

---

¹¹ Thomas Laqueur., *Making Sex: Body and Gender from the Greeks to Freud* (Cambridge 2018), aldaar 6, 149-150.

¹² Gert Hekma, ‘De benen wijd, de stem naar beneden. Houdingen tegenover ‘nichterigheid’ bij homoseksuele mannen’, *Sociologie* 3:1 (2007) 81-94; Susan Stryker, *Transgender History* (Berkeley 2008), aldaar 37-38.

¹³ Joanne Meyerowitz, *How Sex Changed: A History of Transsexuality in the United States* (Cambridge 2002), aldaar 172.

¹⁴ Laqueur, *Making Sex*, 196.

¹⁵ Kalissa Alexeyeff en Niko Besnier, ‘Identities, Politics, Transformations’ in: Idem, *Gender on the Edge: Transgender, Gay, and Other Pacific Islanders* (Honolulu 2014) 1-30, aldaar 2, 7.

¹⁶ Marlou Schrover en Willem Schinkel, ‘Introduction: the language of inclusion and exclusion in the context of immigration and integration’, *Ethnic and Racial Studies* 36:7 (2014) 1123-1141, aldaar 1125-1126.

Amerikaanse transgender vrouw die in 1952 wereldberoemd werd nadat zij in Denemarken een hormoonvervangende therapie was begonnen en geslachtsaanpassende operaties had ondergaan. Dit was voor veel transgender mensen die met hun gevoelens worstelden de eerste keer dat zij een oplossing zagen en zich herkenden in iemand met gelijksoortige gevoelens.¹⁷ Met de toename van ruimte voor transgender mensen in de samenleving is het niet verwonderlijk, dat er steeds meer transgender mensen bereid waren biografieën te publiceren over hun ervaringen en in de media te verschijnen om te praten over hun ervaringen. De schijnwerpers werden steeds minder eng, het maatschappelijk klimaat beter. Met name vanaf de jaren zeventig genoten transgender mensen van het meer liberale klimaat wat betreft seksuele minderheden.¹⁸ Het is dan ook weinig verbazingwekkend dat het eerst bekende biografische werk van een Nederlands transgender persoon werd gepubliceerd in 1973, namelijk die van Rik Henning, een transeksuele man.¹⁹

Hoofdvraag en introductie van de ‘hoofdpersonen’

Uit het bovenstaande wordt duidelijk, dat er grote ontwikkelingen hebben plaatsgevonden in wat het betekende transgender te zijn in Nederland. Voortdurend veranderde de representatie van transgender mensen in de media en de manier waarop deskundigen en de bredere maatschappij dachten over transgenderisme. Voor transgender mensen speelde dit een rol van belang in het vormen van een eigen identiteit, aangezien identiteiten worden geformuleerd binnen een sociale context, die historisch contingent is. In dit onderzoek kijk ik naar de levensverhalen van twee transeksuele vrouwen, die elk in een andere tijd in transitie gingen. Het gaat hierbij om Moniek van Dommelen en Renate Stoute, die respectievelijk in het midden van de jaren zeventig en negentig van de vorige eeuw in transitie gingen. De vraag die ik wil beantwoorden, is hoe de historische context van hun transitie invloed had op het formuleren van een eigen identiteit als transeksuele vrouw. Hierbij staat hun mediadiet centraal, met name wat zij lazen, van (auto)biografieën van transgender mensen tot feministische en lesbische literatuur tot academische werken over transgenderisme. Het is daarom hoofdzakelijk een intellectuele geschiedenis. Naast hun mediadiet worden ook hun discriminatie-ervaringen, persoonlijke relaties en ervaringen met lesbische en feministische ruimtes betrokken bij het onderzoek. Het is daarmee ook een sociale geschiedenis. Om deze

---

¹⁷ Bakker, *Transgender in Nederland*, 17-20; Stryker, *Transgender History*, 48-49.

¹⁸ Bakker, *Transgender in Nederland*, 77.

¹⁹ Idem, 104-105.

hoofdvraag te beantwoorden, zijn vier deelvragen geformuleerd. Hierover wordt verder uitgeweid aan het einde van dit hoofdstuk.

Waarom deze hoofdpersonen?

De reden voor het kiezen van Moniek van Dommelen en Renate Stoute als centrale personen in dit onderzoek heeft een aantal redenen. Als eerste zijn ze beiden transseksuele vrouwen, waardoor het contrasteren van hun ervaringen beter mogelijk is.²⁰ De term ‘transgender’ is namelijk een overkoepelende term, en er moet recht gedaan worden aan de verschillen daarbinnen. De ervaringen van twee transseksuele vrouwen zijn beter te vergelijken dan die van een transseksuele man en een transseksuele vrouw, bijvoorbeeld. Het eerdergenoemde onderzoeksrapport van het Sociaal Cultureel Planbureau bevestigt bijvoorbeeld het bestaan van aanzienlijke verschillen in sociaaleconomische positie tussen transmannen en transvrouwen, waarbij transmannen minder vaak werkloos zijn en meer verdienen.²¹ Als tweede zijn ze beiden lesbisch en feministisch, en engageerden ze beiden met feministische en lesbische literatuur en ruimtes.²² Hierdoor is het mogelijk te onderzoeken, wat voor ontwikkelingen in die literatuur en ruimtes zijn gebeurd ten aanzien van de thema’s transseksualiteit en transseksuele vrouwen. Als derde zijn ze beiden Nederlands en woonden ze beiden tijdens hun transitie in Amsterdam.²³ Hierdoor is er geen sprake van een groot verschil in woongebied en kan er beter vergeleken worden. Als vierde hebben beiden veel bronmateriaal nagelaten om te bestuderen waaronder autobiografieën, een excellent medium om de onderzoeksvraag te bestuderen. Moniek publiceerde in 1980 haar autobiografie, waar Renate twee autobiografische werken publiceerde: één in 1998, en één in 1999.²⁴ Een verdere beschrijving van het bronmateriaal volgt verder in het hoofdstuk.

Historiografie en relevantie

Aanvankelijk zocht ik naar transgendergeschiedenis in boeken over de geschiedenis van de Nederlandse vrouwen- en homobeweging, overtuigd dat in die verhalen transgender mensen

---

²⁰ Moniek van Dommelen, *Ik Moniek ... een vrouw: Het openhartige verslag van een transseksueel: hoe een ‘man’ een ‘vrouw’ werd* (Amsterdam 1980), aldaar 7; Renate Stoute, *Uit een oude jas vol stenen: De geboorte van een vrouw* (Amsterdam 1999), aldaar 63.

²¹ Kuiper, *Transgender personen*, 25, 28-30, 73.

²² Dommelen, *Ik Moniek...*, 116; Stoute, *Uit een oude jas*, 51.

²³ IHLIA LGBTI Heritage, Wilma Kieskamp en Renate Stoute, ‘Tegelijk met je dochter in de puberteit’, *Trouw* (13 april 1996); Stoute, *Uit een oude jas*, 253; Dommelen, *Ik Moniek...*, 42.

²⁴ Dommelen, *Ik Moniek...*; Renate Stoute, *Waarom ik geen bloemenmeisje werd* (Bloemendaal 1998); Stoute, *Uit een oude jas*.

een plaats hadden. Wat echter opviel, was dat transgendergeschiedenis zeer weinig aandacht genoot in de werken die ik las. Een uitzondering hierop is dat Rob Tielman in zijn proefschrift *Homoseksualiteit in Nederland* benoemt dat in de jaren vijftig het COC onderscheid maakte tussen ‘groepen homoseksuelen’, waar transgender mensen ‘geïnterverteerden’ werden genoemd om een onderscheid te maken met ‘normale homoseksuelen’, als onderdeel van een ontwikkeling waar homomannen zich verheffen als ‘normaal’ door zich af te zetten tegen meer gemarginaliseerde groepen, zoals transgender mensen.²⁵ Voor de rest wordt in werken over de Nederlandse vrouwen- en homobeweging transgender mensen slechts terloops benoemd, om vervolgens niet uit te weiden. Hierbij gaat het om boeken zoals *Het persoonlijke wordt politiek* van Irene Costera Meijer, *De vrouw beslist* van Vilan van de Loo, het eerdergenoemde *Homoseksualiteit in Nederland* van Rob Tielman en *Homoseksualiteit in Nederland* van Gert Hekma. Mijn kritiek op deze werken is dat zij behoorlijk ciscentrisch zijn, aangezien een geschiedenis van vrouwen- en homo-emancipatie nooit volledig is zonder aandacht te besteden aan transgender mensen en hun belang en rol daarbij.²⁶

Het vinden van relevante literatuur bleek een grote uitdaging, waardoor van relatief weinig literatuur gebruik gemaakt is in dit onderzoek. De stilte over transgendergeschiedenis in de eerdergenoemde boeken is tekenend voor de Nederlandse historiografie. Hierin ontstond verandering toen Alex Bakker, historicus en zelf transman, in 2018 het boek *Transgender in Nederland: een buitengewone geschiedenis* publiceerde.²⁷ Dit boek is bijzonder, aangezien het de eerste van zijn soort is in Nederland, een boek van een professioneel historicus gewijd aan transgendergeschiedenis. Het schenkt aandacht aan de geschiedenis van transgenders en het recht, de zorg, mediarepresentatie en de ontwikkeling van transgenderidentiteiten en taal daaromtrent. Het beschrijft de geschiedenis van de jaren vijftig, toen de eerste transgenderoperaties in Nederland onder de radar gebeurden, tot aan het heden van schrijven.²⁸ Het maakt gebruik van een grote, diverse collectie bronmateriaal: zestig interviews waarvan velen met transgender mensen zelf, archieven ondergebracht bij archiefinstanties als het Atria, IHLIA en IISG en een rijke literatuurlijst met medisch-psychiatrische literatuur, sociologische literatuur en (auto)biografieën van transgender

---

²⁵ Rob Tielman, *Homoseksualiteit in Nederland: Studie van een emancipatiebeweging* (Meppel 1982), aldaar 167.

²⁶ Gert Hekma, *Homoseksualiteit in Nederland: van 1730 tot de moderne tijd* (Amsterdam 2004); Vilan van de Loo en Joke Mes, *De vrouw beslist: de tweede feministische golf in Nederland* (Wormer 2005); Irene Costera Meijer, *Het persoonlijke wordt politiek: feministische bewustwording in Nederland, 1965-1980* (Amsterdam 1996); Tielman, *Homoseksualiteit in Nederland*.

²⁷ Bakker, *Transgender in Nederland*.

²⁸ Idem, 11-14.

mensen.²⁹ Dit werk heb ik gebruikt als naslagwerk, en het is als zodanig bijzonder nuttig gebleken, en niet alleen omdat het het enige boek van zijn soort is over Nederlandse transgendergeschiedenis. Het raakt aan veel thema's die relevant zijn voor dit onderzoek, zoals transgenderzorg, mediarepresentatie en de ontwikkeling van transgenderidentiteiten en de taal daaromheen.

Verder bleek voor het onderzoek kennis van Amerikaanse transgendergeschiedenis van belang te zijn, aangezien Renate daar veel mee engageerde in haar autobiografieën. Hiervoor gebruik ik de werken *How Sex Changed* van Joanne Meyerowitz en *Transgender History* van Susan Stryker.³⁰ Meyerowitz is een cisvrouw en Amerikaans historica met een specialisatie in vrouwengeschiedenis en de geschiedenis van gender en seksualiteit en publiceerde *How Sex Changed* in 2002. Destijds was ze redactrice van de *Journal of American History*. Stryker is een transvrouw, transgenderactiviste en historica met als specialisme gender en seksualiteit. Zij publiceerde *Transgender History* in 2008.

Wat mijn werk toevoegt aan de historiografie, is verdieping. Waar de verhalen van Moniek van Dommelen en Renate Stoute kort aandacht genieten in *Transgender in Nederland*, staan zij in deze scriptie centraal, net als het thema transgenderidentiteit.³¹ Waar Alex Bakker als pionier de Nederlandse transgendergeschiedenis als eerste breed beschreef, ga ik met de verhalen van deze twee vrouwen en het thema transgenderidentiteit de diepte in. Als sociale en intellectuele geschiedenis waarin de relatie tussen transgenderidentiteit en het steeds veranderende medialandschap en maatschappelijke context centraal staat, is dit onderzoek uniek in de Nederlandse historiografie. Verder is het een bottom-up geschiedenis, aangezien het de woorden van twee transseksuele vrouwen zijn die centraal staan in dit onderzoek. Dit contrasteert scherp met de meerderheid van de academische publicaties over transgender mensen, waarbij cisgender deskundigen aan het woord zijn die vanuit sociologisch, juridisch of medisch-psychiatrisch opzicht over transgenderisme en transgender mensen schrijven. In dit onderzoek wordt veel duidelijk over de historische contingentie van gender, en hoe transseksuele vrouwen zich daartoe verhouden. Hierbij ligt de primaire focus bij de interactie van twee transseksuele vrouwen met theorieën, concepten en ideeën over transseksualiteit. Er is geen sprake van een preoccupatie met achterstand en emancipatie uit die achterstand, hun levensverhalen en de verschillen en overeenkomsten daartussen worden bestudeerd als indicatief voor brede structuurveranderingen in de Nederlandse maatschappij

---

²⁹ Bakker, *Transgender in Nederland*, 282-284.

³⁰ Meyerowitz, *How Sex Changed*; Stryker, *Transgender History*.

³¹ Bakker, *Transgender in Nederland*, 173, 239-240.

ten aanzien van gender en seksualiteit. Hierbij ben ik geïnspireerd door de ontwikkeling van vrouwengeschiedenis naar gendergeschiedenis, waar gender als complexe sociale en historische categorie wordt bestudeerd.³²

Methode en materiaal

In dit onderzoek staan de autobiografieën van Renate Stoute en Moniek van Dommelen centraal. Deze lenen zich geweldig voor het onderzoek, aangezien zij als medium geschikt zijn voor het leveren van veel informatie over de sociale context van een persoon, en wat zij gelezen hebben. In een levensverhaal komt immers duidelijk aan bod in wat voor omgeving iemand leefde, en is er ruimte om veel uit te weiden over wat iemand aan het denken zette of inspireerde. De autobiografieën die Renate en Moniek schreven, waren in het kader van hun transitieproces. Renates autobiografie *Uit een oude jas vol stenen* gaat hoofdzakelijk over gebeurtenissen van eind 1993 tot de zomer van 1999, waar de autobiografie van Moniek van Dommelen hoofdzakelijk gaat over gebeurtenissen van augustus 1976 tot en met juli 1979.³³ Het tweede autobiografische werk van Renate, *Waarom ik geen bloemenmeisje werd*, betreft hoofdzakelijk haar jeugd in Haarlem.³⁴ Zowel Renate als Moniek hielden dagboeken bij tijdens hun transitieproces, en hierop zijn hun autobiografieën gebaseerd.³⁵ Hierdoor zijn het niet slechts hervertellingen op basis van de herinneringen van Renate en Moniek toen zij de autobiografieën schreven, maar zijn zij gebaseerd op deze herinneringen in combinatie met wat zij in hun eigen dagboeken lazen. Belangrijk bij het lezen is niet hoe nauwkeurig zij het medialandschap of de maatschappij waarin zij leefden in kaart brachten, maar wat voor betekenis zij ontleenden aan hun interacties daarmee. Om veranderingen en ontwikkelingen in het medialandschap en de maatschappij aan te tonen, worden hun levensverhalen met elkaar gecontrasteerd. Hierbij is een keuze gemaakt van vier thema's, die corresponderen met de vier hoofdstukken die de kern van het betoog van dit onderzoek vormen.

Om extra inzicht in hun levensverhalen te krijgen is gebruikgemaakt van aanvullend bronmateriaal. Het gaat hierbij om uitgaven van het tijdschrift *TenT* waarin Moniek aan het woord kwam, en om publicaties in tijdschriften en kranten waar Renate aan het woord kwam. Een voordeel van het gebruik van deze publicaties, is dat zij gepubliceerd werden tijdens de gebeurtenissen die Renate en Moniek in hun autobiografieën beschrijven. Het aanvullend

---

³² Aerts, M., Voss, L.H. van, 'Inleiding', *BMGN – Low Countries Historical Review: De vrouw 1813-1913-2013* 130:2 (2015) 5-12, aldaar 8-9.

³³ Dommelen, *Ik Moniek...*, 6; Stoute, *Uit een oude jas*, 12, 17, 253.

³⁴ Renate Stoute, *Waarom ik geen bloemenmeisje werd* (Bloemendaal 1998).

³⁵ Dommelen, *Ik Moniek...*, 119; Stoute, *Uit een oude jas*, 333-334.

bronmateriaal dient ook als versterking en nuancering van uitspraken gemaakt op basis van de autobiografieën.

Het blad *TenT* is een tijdschrift van de werkgroep Travestie en Transseksualiteit van de NVSH, en bevat naast informatieve stukken van artsen ook opiniestukken en persoonlijke verhalen geschreven door transgender mensen.³⁶ In het blad verschenen twee interviews met Moniek, waarvan één uit 1976 en één uit 1978. In het eerste interview gebruikt ze de naam Wil Mes, en in het tweede de naam Moniek Mes.³⁷ Moniek publiceerde in *TenT* een ingezonden brief, waarvan ze vanuit feministische optiek haar bezwaren op tafel legde bij het deelnemen van de Werkgroep T&T aan een evenement.³⁸ Verder verscheen er van haar een interview met Otto de Vaal, oprichter van de eerste transgenderzorgorganisatie in Nederland.³⁹ De interviews uit 1976 en 1978 en de ingezonden brief geven meer inzicht in haar politieke opvattingen en het interview met Otto de Vaal geeft inzicht in wat zij wist over de medisch-psychiatrische literatuur inzake transseksualiteit. Een nadeel van het interview uit 1978 is dat de interviewer, Theo van der Meer, vaak Monieks woorden zelf samenvat en niet altijd zoals gezegd overneemt. Hierdoor is wat zij zei gefilterd door een ander en is ze slechts indirect aan het woord.

Renate schreef samen met haar partner Janis een duocolumn in het tijdschrift *Homologie* genaamd *Transgender Notities*, waar ze hun ‘reis door transgenderland’ in kaart brachten tussen december 1995 en februari 1997.⁴⁰ Hierin wordt veel duidelijk over Renates medische transitie, ervaringen met transzorg bij het VUmc en haar eerste ervaringen in lesbische ruimtes. Een voordeel van deze bron is dat Renates partner Janis ook aan het woord komt en daardoor een tweede perspectief op de gebeurtenissen van Renates levensverhaal aan bod komt. Ditzelfde geldt voor een publicatie waarin ze elkaar interviewen voor het tijdschrift *Het Continuüm*, wat inzicht biedt in het ontstaan van hun relatie en in Renates ontdekking een transseksuele, lesbische vrouw te zijn en niet de ‘travestiet’ die Janis had ontmoet.⁴¹

---

³⁶ Bakker, *Transgender in Nederland*, 117-119.

³⁷ Collectie Atria, T en T, inv.nr. T-2763, Theo van der Meer, ‘Uit maandblad “SEK” van 10 juni 1978: interview met Moniek Mes’, *TenT: informatie & kontakt blad* (september 1978) 12-14; IISG collectie, Transformatie: informatie- en discussieblad over travestie en transseksualiteit, inv.nr. ZO 32570, Rochelle Allebes, ‘Interview met Wil Mes’, *TenT: informatie & kontakt blad* (november 1976) hoofdstuk 2, rubriek 1, 1-5.

³⁸ Collectie Atria, T en T, inv.nr. T-2763, ‘Ingezonden Brief Moniek Mes: bezwaren manifestatie’, *TenT: informatie & kontakt blad* (oktober-november 1978) 12.

³⁹ Collectie Atria, T en T, inv.nr. T-2763, Moniek Mes, ‘Dr. O.M. de VAAL geïnterviewd door: Moniek Mes’, *TenT: informatie & kontakt blad* (december 1978), 12-18.

⁴⁰ IHLIA LGBTI Heritage Collection, *Homologie*, 18:1-6 (1996), 19:1-3 (1997).

⁴¹ Stoute, R. en Janis Wagemans, ‘Dialogo tussen Renate en Janis: ‘Waar is de vrouw die ik als vrouw beminnen mag?’’, *Het Continuüm: digitaal tijdschrift over genderdiversiteit en transgender* (1 mei 1996), geraadpleegd 5 juni 2025 via: <https://www.continuum.nl/artikel/waar-is-de-vrouw-die-ik-als-vrouw-beminnen-mag>.

Verder verscheen er een interview van Wilma Kieskamp in de krant *Trouw* van 13-14 april 1996, waarin Renate direct aan het woord komt.⁴² Deze bron biedt meer inzicht in haar familieleven, ervaringen met diagnostiek en behandeling bij het genderteam van het VUmc en hoe zij tot de conclusie kwam, transseksueel te zijn.

Als laatste is er het artikel *Het geslacht als natuurramp* dat Renate publiceerde in de december-januari 1998 uitgave van het blad *XL* in het kader van het 25-jarig jubileum van de Genderstichting.⁴³ Dit artikel biedt meer inzicht in Renate haar verhouding tot feministes, lesbiennes en haar eigen lesbische geaardheid.

Theorie: Butler, Serano en de ‘boekenkast’

In deze scriptie wordt gebruikgemaakt van werken van Judith Butler over gender en het boek *The Whipping Girl* van Julia Serano. Judith Butler is een non-binaire Amerikaanse filosoof en feminist met een specialisme in genderstudies. In 1990 publiceerde hen het boek *Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity* waarin hen conventionele, heteronormatieve noties van gender ondermijnde door het ontwikkelen van de theorie van genderperformativiteit. Dit houdt in dat gender niet een intrinsieke eigenschap van mensen is, maar iets dat tot stand komt door geritualiseerde, herhaaldelijke repetitie, waardoor het als natuurlijk overkomt. De meeste van hun publicaties die hierop volgde, richtten zich op het beantwoorden van de kritiek op hun eerste werk.⁴⁴ Butlers werk maakt veel duidelijk over hoe gender werkt, wat de functie van marginalisatie is en hoe dit in zijn werk gaat. Daardoor leent het zich voor dit onderzoek waarin discriminatie, de grenzen van gendercategorieën en de ‘authenticiteit’ van genderidentiteiten een terugkerend thema is.

Julia Serano is een Amerikaanse transvrouw, bioloog, activiste en schrijfster die in 2007 *The Whipping Girl* publiceerde.⁴⁵ *The Whipping Girl* is een transfeministisch boek dat uiteenzet waarom en hoe transeksuele vrouwen discriminatie ervaren, zowel in het sociaal verkeer als door deskundigen en behandelaars in de transgenderzorg.⁴⁶ Hierbij maakt ze gebruik van de term *transmisogynie*, een term die gebruikt wordt voor de unieke soort

---

⁴² IHLIA LGBTI Heritage Collection, Wilma Kieskamp en Renate Stoute, ‘Tegelijk met je dochter in de puberteit’, *Trouw* (13 april 1996).

⁴³ IHLIA LGBTI Heritage Collection, Renate Stoute, ‘Het geslacht als natuurramp: staan wij aan de vooravond van een vaderlandse transgenderrevolutie?’ *XL* 6 (1997) 28-29.

⁴⁴ Judith Butler, *Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity* (New York 1999), aldaar xxiv

⁴⁵ Julia Serano, *The Whipping Girl: A Transsexual Woman on Sexism and the Scapegoating of Femininity* (New York 2007).

⁴⁶ Serano, *The Whipping Girl*, 9-10.

discriminatie die transvrouwen ervaren.⁴⁷ Serano's boek leent zich voor dit onderzoek, aangezien het in staat is veel aanvullende uitleg te geven die ophelderend werkt bij het in beeld brengen van de ervaringen van Renate en Moniek met discriminatie, zowel op straat als in het zorgwezen.

Verder wordt in dit onderzoek regelmatig gebruikgemaakt van de term 'boekenkast'. De boekenkast is de metaforische kast waarin alle boeken en artikelen staan die Renate en Moniek voor en tijdens hun transitie lazen, en die voor hen bij het formuleren van een eigen identiteit als transseksuele vrouw van belang waren. Het in kaart brengen van de boekenkasten van Renate en Moniek is een noodzakelijk onderdeel van dit onderzoek. Dan kan namelijk vergeleken worden wat het verschil is in wat Renate en Moniek lazen en wat daarvan de gevolgen waren bij het formuleren van hun identiteiten. Voor deze term en andere termen waar voor de duidelijkheid bij het lezen een definitie nodig is, is aan het einde van dit onderzoek een glossarium opgenomen.

Hoofdstukken en deelvragen

Dit onderzoek is opgedeeld in vijf hoofdstukken. Het eerste hoofdstuk biedt de historische context die nodig is om de volgende vier hoofdstukken goed te begrijpen.

Het tweede hoofdstuk beantwoordt de vraag hoe Renate en Moniek zich verhielden tot 'ouderwetse' en 'moderne' vormen van vrouwelijkheid. Hierbij staat centraal wat zij als 'ouderwets' en 'modern' zagen en hoe zij zichzelf daartegenover plaatsten.

Het derde hoofdstuk beantwoordt de vraag hoe Renate en Moniek zich verhielden tot hun identiteit als lesbiennes en feministes, waarbij de mate van inclusie en acceptatie die zij binnen lesbische en feministische kringen veel aandacht geniet. Hierbij is ook van belang wat zij lazen over de positie van transvrouwen binnen lesbische en feministische kringen en spelen dus ook ontwikkelingen in de VS een rol.

Het vierde hoofdstuk beantwoordt de vraag of Renate en Moniek zichzelf zagen als 'echte' vrouwen en wat voor ontwikkeling daarin zichtbaar is binnen het bronmateriaal. Hierbij staan hun ervaringen met transgenderzorg, psychologen, discriminatie en persoonlijke verhoudingen met andere vrouwen centraal.

Het vijfde hoofdstuk beantwoordt de vraag hoe Renate en Moniek hun transseksualiteit verklaarden. Hierbij speelt medisch-psychiatrische literatuur een rol van groot belang, net als hun ervaringen met transgenderzorg en psychologen.

---

⁴⁷ Serano, *The Whipping Girl*, 16.

Hoofdstuk 1: Historische context

Voor het begrijpen van de analyse die volgt in de komende hoofdstukken, is het nodig om stil te staan bij de historische context van de levensverhalen van Moniek van Dommelen en Renate Stoute. Om de analyse van Monieks verhaal te begrijpen, is het nodig om te vertellen over vroege transgenderorganisatie in Nederland, de opkomst van radicaalfeminisme en het ontstaan van een feministische praatgroepencultuur in de Nederlandse vrouwenbeweging en Stichting Groep 7152. Om de analyse van Renates verhaal te begrijpen, is het nodig om te vertellen over de opkomst van trans-exclusionaire vormen van feminisme, het verzet daartegen en de ervaring van transgenderactivisme in de jaren negentig in de VS en Nederland. Voor het begrijpen van de verhalen van beiden is het nodig uit te weiden over academische theorieën die tijdens hun transitie beschikbaar waren, die poogden te verklaren waarom mensen transseksueel waren, en over de theorieën die genderteams hanteerden om te bepalen wie ‘authentiek’ transseksueel was en dus toegang tot geslachtsaanpassende behandelingen werd toegezegd.

Vroege transgenderorganisatie: emancipatie en onderlinge steun

Onder transgender mensen bestaat een behoefte aan onderlinge steun, advies en verbinding met lotgenoten. Volgens Alex Bakker vonden Nederlandse transseksuele vrouwen dit aanvankelijk vooral in de ‘*schaduw van de samenleving*’, met name in de prostitutie.⁴⁸ Dit veranderde toen eind 1969 de eerste Nederlandse transgenderorganisatie ontstond: de Werkgroep Travestie en Transseksualiteit, onderdeel van de Nederlandse Vereniging voor Seksuele Hervorming. Dit begon met onregelmatig plaatsvindende bijeenkomsten in de huiskamer van Anton Verschoor, totdat ze in 1974 een gebouw op de Amsterdamse Blauwburgwal betrokken en open avonden begonnen te organiseren. In 1975 begon de publicatie van het tijdschrift *TenT*. In dit tijdschrift publiceerden transgender mensen persoonlijke verhalen en opiniestukken, artsen plaatsen informatieve stukken over hormonen en geslachtsaanpassende operaties, en er werd informatie geboden over waar bijvoorbeeld vrouwenkleding te kopen.⁴⁹ Van Moniek van Dommelen is bekend dat zij deze open avonden

---

⁴⁸ Bakker, *Transgender in Nederland*, 39-45.

⁴⁹ Bakker, *Transgender in Nederland*, 113-119; Collectie Atria - kennisinstituut voor emancipatie en vrouwengeschiedenis, T en T: informatie & kontaktblad van de landelijke werkgroep Travestie en Transsexualiteit van de N.V.S.H., inv.nr. T-1864; Collectie Atria - kennisinstituut voor emancipatie en vrouwengeschiedenis, T en T: informatie & kontaktblad van de landelijke werkgroep Travestie en Transsexualiteit van de N.V.S.H., inv.nr. T-2763; IISG collectie, Transformatie: informatie- en discussieblad over travestie en transseksualiteit, inv.nr. ZO 32570.

heeft bezocht, secretaresse is geweest voor de werkgroep, interviews met haar in *TenT* zijn verschenen en dat ze zelf stukken heeft ingezonden naar het blad. Voor haar bood deze organisatie een ontmoetingsplek met lotgenoten.⁵⁰ Werkgroep T&T combineerde het organiseren van evenementen voor de eigen gemeenschap en het publiceren van *TenT* met activistisch werk, gericht op de emancipatie van transgender mensen door de samenleving te bewegen tot ‘begrip, akseptatie en integratie’. Dit wilden zij bereiken door voorlichting te geven aan het publiek. Een aantal leden trokken door het land om hun verhaal te doen op verschillende plaatsen zoals universiteiten, hogescholen en club- en buurthuizen. Ze waren bereid in de openbaarheid te treden en zochten de aandacht via de pers, radio en televisie.⁵¹ Interviews in tijdschriften als *Sek* en *Hervormd Nederland* verschenen in gekopieerde vorm in *TenT*.⁵²

Radicaalfeminisme en feministische praatgroepen in Nederland

De Nederlandse vrouwenbeweging noemde zich vanaf 1972 in toenemende mate radicaalfeministisch. Dat houdt in dat vrouwenverdrukking wordt gezien als de oudste, meest diepewortelde vorm van verdrukking. Om deze reden geloven radicaalfeministen dat vrouwen zonder inmenging van mannen aan hun bevrijding moeten werken.

Radicaalfeministen organiseerden zich in Nederland vooral in praatgroepen, waar de gemeenschappelijke ervaringen van vrouwen centraal staan. Binnen deze praatgroepen richtten vrouwen hun aandacht op elkaar om bewustzijn te verkrijgen over hun positie als vrouw binnen een patriarchale samenleving, en hoe te werken aan de eigen bevrijding.⁵³

Een groep vrouwen uit de vrouwenpraatgroepen, ‘het krakerscollectief’, kraakten op 6 januari 1973 een schoolgebouw in Amsterdam. Zij wilden een ruimte om samen acties en initiatieven te organiseren voor vrouwen. Dit werd het Amsterdamse Vrouwenhuis. Allerlei

---

⁵⁰ Dommelen, *Ik Moniek...*, 37-39, 48, 80; Collectie Atria - kennisinstituut voor emancipatie en vrouwengeschiedenis, T en T: informatie & kontaktblad van de landelijke werkgroep Travestie en Transsexualiteit van de N.V.S.H., inv.nr. T-1864; Collectie Atria - kennisinstituut voor emancipatie en vrouwengeschiedenis, T en T: informatie & kontaktblad van de landelijke werkgroep Travestie en Transsexualiteit van de N.V.S.H., inv.nr. T-2763; IISG collectie, Transformatie: informatie- en discussieblad over travestie en transseksualiteit, inv.nr. ZO 32570.

⁵¹ Bakker, *Transgender in Nederland*, 118-119, 133.

⁵² Collectie Atria - kennisinstituut voor emancipatie en vrouwengeschiedenis, T en T: informatie & kontaktblad van de landelijke werkgroep Travestie en Transsexualiteit van de N.V.S.H., inv.nr. T-2763, ‘Interview met Ati Floor, Hervormd Nederland’ *TenT: informatie & kontakt blad* (oktober-november 1978), 3-8; Collectie Atria, T en T, inv.nr. T-2763, Theo van der Meer, ‘Uit maandblad “SEK” van 10 juni 1978: interview met Moniek Mes’, *TenT: informatie & kontakt blad* (september 1978) 13-14.

⁵³ Meijer, *Het persoonlijke wordt politiek*, 159, 182; Van de Loo, *De vrouw beslist*, 111-114; Joyce Outshoorn, *Half Werk*, 47.

initiatieven werden vanuit hier georganiseerd, waaronder een bibliotheek, een crèche, het feministische filmcollectief Cinemien, vrouwenuitgeverij De Bonte Was, en daarnaast veel praatgroepen.⁵⁴ Bekend van Monieks autobiografie, is dat zij zich aansloot bij een van deze praatgroepen.⁵⁵ Zij geloofde in het radicaalfeministisch credo dat vrouwen het beste onderling kunnen werken aan hun bewustwording.⁵⁶ Ze bezocht voor het eerst het Vrouwenhuis en nam daar deel aan een praatgroep toen de Nederlandse vrouwenbeweging op het hoogtepunt was van haar mobilisatie, zo rond 1977.⁵⁷

Stichting Groep 7152

Voor vrouwen die lesbisch of biseksueel waren, bleken deze praatgroepen vaak echter tegen te vallen. De ervaringen van heteroseksuele vrouwen stonden centraal, grotendeels doordat de meerderheid van de vrouwen in de vrouwenpraatgroepen heteroseksueel was.⁵⁸ Dit was voor Moniek reden haar oude vrouwenpraatgroep te verlaten en zich te voegen bij de landelijke bijeenkomsten en een regionale praatgroep van Stichting Groep 7152.⁵⁹ Deze groep bestond om homo- en biseksuele vrouwen met elkaar in contact te brengen, zodat zij elkaar konden opvangen. Veel deelnemers waren met een man getrouwd, en voor de problematiek daaromtrent bestond binnen de groep bijzondere aandacht. Een van de oprichtsters en een centraal figuur in de groep, Hanneke van Buuren, was zelf met een man getrouwd.⁶⁰

Opkomst van trans-exclusionaire vormen van feminisme in de VS en Nederland

In de Verenigde Staten kwam in de jaren zeventig een stroming binnen de vrouwenbeweging op die transvrouwen wilden weren uit de vrouwenbeweging en vrouwenruimtes. De redenen hiervoor liepen uiteen, maar een terugkerend thema was dat transvrouwen werden afgeschilderd als infiltranten die ‘echte vrouwen’ wilden marginaliseren binnen de vrouwenbeweging en vrouwenruimtes. Lesbische, feministische transvrouwen als Beth Elliot en Sandy Stone werden het doelwit van haatcampagnes, waarbij ze werden afgeschilderd als mannelijke infiltranten met een ‘verkrachtersmentaliteit’. Met name onder lesbische

---

⁵⁴ Loo, *De vrouw beslist*, 114; Outshoorn, *Half Werk*, 42.

⁵⁵ Dommelen, *Ik Moniek...*, 86, 116.

⁵⁶ IISG collectie, *Transformatie: informatie- en discussieblad over travestie en transseksualiteit*, inv.nr. ZO 32570, Rochelle Allebes, ‘Interview met Wil Mes’, *TenT: informatie & kontakt blad* (november 1976) hoofdstuk 2, rubriek 1, 1-5, aldaar 5.

⁵⁷ Outshoorn, *Half Werk*, 41-42.

⁵⁸ Meijer, *Het persoonlijke wordt politiek*, 124.

⁵⁹ Collectie Atria, T en T, inv.nr. T-2763, Theo van der Meer, ‘Uit maandblad “SEK” van 10 juni 1978: interview met Moniek Mes’, *TenT: informatie & kontakt blad* (september 1978) 13-14, 14; Dommelen, *Ik Moniek...*, 100-101.

⁶⁰ Meijer, *Het persoonlijke wordt politiek*, 125-128.

feministen en radicaalfeministen ontstond een heftige discussie over de inclusie van transvrouwen.⁶¹ Een hoogtepunt in deze worsteling was de publicatie van *The Transsexual Empire: The Making of the She-male* van Janice Raymond in 1979. Hoewel het betoog zwak beargumenteerd was, werd het een belangrijk werk waar trans-exclusionaire feministen een beroep op deden om tegen transvrouwen te discrimineren. Volgens Joanne Meyerowitz en Susan Stryker was deze stroming binnen het Amerikaans feminisme sterk in de jaren zeventig en tachtig.⁶² Over de positie van transvrouwen binnen de Nederlandse vrouwenbeweging is weinig bekend, voor zover ik weet is er nog geen academische publicatie hierover verschenen. De autobiografieën van Renate en Moniek bieden hierover inzicht vanuit hun persoonlijke ervaringen. In recente jaren is er steeds meer aandacht voor de plaats van transvrouwen binnen het Brits en Amerikaans feminisme, en zijn daarover meerdere publicaties verschenen.⁶³

Alex Bakker schrijft in *Transgender in Nederland* over de opkomst van dit soort wantrouwen uit feministische hoek richting transvrouwen in Nederland. Volgens hem kwam dit op rond 1980. Hij beschrijft echter niet het bestaan van een sterke, prominente trans-exclusionaire stroming feministen in Nederland.⁶⁴ Zowel Moniek als Renate krijgen niet persoonlijk te maken met trans-exclusionaire feministen die hen confronteren, maar Renate engageert wel regelmatig met de discussie in de Verenigde Staten. De indruk wordt gewekt uit de studie van het bronmateriaal en *Transgender in Nederland*, dat er geen sterke trans-exclusionaire stroming onder Nederlandse feministen en lesbiennes bestaat heeft.

De jaren negentig: mentaliteitsverandering en de opleving van transgenderactivisme in de VS en Nederland

Susan Stryker en Joanne Meyerowitz beschreven beiden hoe in de jaren negentig er een opleving was van bewustzijn en trots onder transgender mensen in de VS, en er zo een ‘*new transgender movement*’ ontstond. Binnen deze beweging was er veel discussie over het herdefiniëren van geslacht, gender en seksualiteit. Het resultaat van deze discussie was dat er

---

⁶¹ Bakker, *Transgender in Nederland*, 170-171; Meyerowitz, *How Sex Changed*, 258-265; Stoute, *Uit een oude jas vol stenen*, 272; Stryker, *Transgender History*, 105-110.

⁶² Sam Caslin, ‘Trans Feminism and the Women’s Liberation Movement in Britain, c. 1970-1980’, *Gender & History* 37 (2025) 748-763, aldaar 757-758; Meyerowitz, *How Sex Changed*, 258; Stryker, *Transgender History*, 105, 110.

⁶³ Caslin, ‘Trans Feminism’; Emily Cousens, ‘Entering the Archive of Second-Wave Trans Feminist Print Culture: The *Journal of Male Feminism*’, *Gender & History* 36 (2024) 224-240; Finn Enke, ‘Collective Memory and the Transfeminist 1970s: Toward a Less Plausible History’, *TSG: Transgender Studies Quarterly* 5:1 (2018) 9-29; Emma Heaney, ‘Women-Identified Women: Trans Women in 1970s Lesbian Feminist Organizing’, *TSQ: Transgender Studies Quarterly* 3:1-2 (2016) 137-145.

⁶⁴ Bakker, *Transgender in Nederland*, 170-172.

meer ruimte ontstond voor een grote verscheidenheid aan non-binaire genderidentiteiten en dat de binaire wijze waarop naar gender en geslacht werd gekeken, ondermijnd werd. Denkers als Judith Butler stelden dat zowel geslacht als gender culturele producten zijn in hun in 1990 gepubliceerde boek, *Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity*, terwijl transgender auteurs als Kate Bornstein en Riki Anne Wilchins non-binaire identiteiten omarmden en schreven over hun identiteiten, lichamen en discriminatie-ervaringen met een strijdbare, trotse toon. Transgenderbewustzijn en trots stonden voorop in de nieuwe beweging. Het idee dat transseksuele genderexpressie en lichamen minderwaardige imitaties waren, werd bestreden.⁶⁵ Een deel van deze ervaring hield verband met de eerdere opkomst van trans-exclusionaire vormen van feminisme. Zoals eerder gezegd, leidde de publicatie van *The Transsexual Empire* van Raymond namelijk tot heftige discussies. Als reactie op dit boek publiceerde Sandy Stone in 1992 de beroemde reactie *The Empire Strikes Back: A Post-Transsexual Manifesto*, een werk dat Renate gelezen heeft. Sandy Stone was persoonlijk aangevallen door Raymond in haar boek. Stone's artikel gaf volgens Stryker de nieuwe transgenderbeweging een intellectuele en politieke agenda.⁶⁶ Transgender auteurs als Bornstein, Wilchins en Stryker verzetten zich tegen de karakterisering van transseksuele vrouwen door trans-exclusionaire feministen, zoals duidelijker zal worden in hoofdstuk twee en drie.

In Nederland kwam het niet tot zo'n grote ervaring van transgenderactivisme. Wel kwam in Nederland, net zoals in de VS, meer aandacht voor non-binaire identiteiten in de media en zorg, en de zogeheten 'transgenderisten' kwamen in opspraak voor hun recht op transgenderzorg. Het woord 'transgenderist' beschrijft mensen die transgender zijn, maar geen wens hebben tot een 'volledige geslachtsaanpassing'. Zij verkeren graag 'tussen de beide seksen' in. Met de verschijning van het boek *Man of vrouw: min of meer* van Tim de Jong in 1999 betraden transgenderisten en non-binaire personen de schijnwerpers. SBS6 en de VARA besteedden er aandacht aan. Volgens het officieel behandelprotocol van het VUmc werd hen echter toegang tot behandeling ontzegd, het genderteam hielp slechts mensen die een 'volledige behandeling' wilden. De genderteams behandelden transseksuelen, en volgens hun model waren transseksuelen mensen die een volledige aanpassing wilden, dus met inbegrip van hormoonvervangende therapie en geslachtsaanpassende operaties. Pas in het begin van de

---

⁶⁵ Meyerowitz, *How Sex Changed*, 256, 261, 283-286; Stoute, *Uit een oude jas*, 147-149, 153-154, 241, 266-273; Stryker, *Transgender History*, 121-132.

⁶⁶ Stoute, *Uit een oude jas*, 241-242; Stryker, *Transgender History*, 124.

21ste eeuw opende het VUmc voorzichtig de deuren voor mensen die niet ‘*klassiek transseksueel*’ waren.⁶⁷

‘Authentieke transseksualiteit’: diagnostische modellen en de poortwachtersrol van genderteams

Niet iedereen die via genderteams toegang wenste tot transgenderzorg, kreeg deze zorg. Zoals eerder genoemd, werden bijvoorbeeld mensen die geen ‘*volledige behandeling*’ wensten, geweigerd volgens het officiële behandelprotocol van het VUmc tot het begin van de 21ste eeuw. Toen in Nederland de eerste discussies ontstonden over het verlenen van medische hulp aan transseksuelen, bestond er de angst te ‘*snijden in een gezond lichaam*’.⁶⁸

Deze discussie werd zowel in Nederland als in de VS getekend door een conflict tussen ‘artsen’ die voorstanders van geslachtsaanpassende behandelingen waren en ‘psychiaters’ die slechts psychotherapeutisch wilden behandelen.⁶⁹ Dit betekent niet dat de ‘artsen’ genderdysforie nooit zagen als een psychiatrisch probleem, wel dat de oplossing hiervoor ten minste ten dele lag in het aanpassen van het lichaam van de patiënt aan hun wensen. ‘Psychiaters’ daarentegen zagen dit als verminking en zochten naar manieren om transgender mensen te genezen van hun genderdysforie, dan wel ze te leren in harmonie ermee te leven.⁷⁰

‘Artsen’ die bereid waren te behandelen, maakten onderscheid tussen verschillende soorten mensen met genderdysforie. Welk onderscheid gemaakt werd en op basis waarvan, verschilde per tijd en plaats. Zo ontwikkelde de Nederlandse seksuoloog en psychotherapeut Coen van Emde Boas in de jaren vijftig het onderscheid tussen ‘*constitutioneel genuine transsexisten*’ en ‘*neurotische transseksisten*’, waarbij de eersten een ‘*diep verankerde waan*’ hebben die niet psychotherapeutisch maar slechts via geslachtsaanpassing behandeld kan worden, en waarbij de tweede een transitiewens hebben vanwege het hebben van een afweer van bepaalde psychische conflicten, vaak moeite met de eigen homoseksualiteit. Waar deze laatste groep therapeutisch resistent was, resteerde slechts geslachtsaanpassing als mogelijke behandeling. Volgens Van Emde Boas waren constitutionele transsexisten transseksueel omdat hun hersenen ongevoelig waren voor de eigen geslachtshormonen, waarbij recente

---

⁶⁷ Bakker, *Transgender in Nederland*, 227-233; Stoute, *Uit een oude jas*, 154, 325.

⁶⁸ Bakker, *Transgender in Nederland*, 61.

⁶⁹ De reden voor het tussen aanhalingstekens plaatsen van de woorden ‘artsen’ en ‘psychiaters’ is omdat het bijnamen zijn die ik twee groepen binnen het medisch discours heb gegeven om te verduidelijken welke kanten binnen de discussie over het behandelen van transgender mensen bestonden.

⁷⁰ Bakker, *Transgender in Nederland*, 18-22, 56-62, 72-74; Meyerowitz, 220-221, 266-269.

dierproeven met ratten dienden als voorlopig bewijs. Langdurig psychiatrisch onderzoek was belangrijk om te bepalen met wat voor soort ‘*waan*’ de behandelend arts te maken had.⁷¹ De eisen die gesteld werden waren hoog, waarbij conservatieve normen over gender meespeelden. Stryker verweet genderteams dat zij hulp verleenden in een poging patriarchale genderverhoudingen stabiel te houden, ‘*to stuff the feminist genie back into its bottle*’.⁷² Van transseksuele vrouwen werd stereotiepe vrouwelijkheid verwacht, transvrouwen die na geslachtsaanpassende behandeling waarschijnlijk niet sociaal passabel als vrouw zouden zijn werd behandeling geweigerd en open zijn over een niet-heteroseksuele seksuele oriëntatie kon problemen opleveren. Van Emde Boas stelde zelfs onbereidheid tot het hebben van een volledig leeg seksueel en romantisch leven na behandeling als contra-indicatie voor behandeling.⁷³

Dit veranderde met het onderzoek van Anton Verschoor, die van 1974 tot 1984 de biografische achtergronden van zijn patiënten bestudeerde om meer zekerheid te krijgen bij de diagnosestelling. Hij liet het onderscheid tussen ‘constitutioneel’ en ‘neurotisch’ vallen, en sprak in plaats daarvan over ‘*primaire*’, ‘*secundaire*’ en ‘*tertiaire*’ transseksuelen, op volgorde van de leeftijd waarop ze genderdysforie ontwikkelden. Stereotypische beelden van transseksuelen liet hij los, zoals het idee dat transseksuele vrouwen als kind altijd met meisjes en meisjesspeelgoed zouden spelen. Wel is bekend dat Verschoor gender-conformiteit van zijn patiënten verwachtte: transseksuele vrouwen die zich niet vrouwelijk presenteerden bij hun eerste bezoek, kregen het moeilijker.⁷⁴ Van Van Emde Boas was al bekend dat hij geen mensen behandelde met ernstige psychiatrische problemen, maar in de jaren tachtig ontstond bij het VU-ziekenhuis steeds meer aandacht voor het ontwikkelen van een diagnostisch raamwerk dat kon bepalen, of en hoe te behandelen bij patiënten met psychiatrische stoornissen. Was de wens tot geslachtsverandering consistent? Waren de psychische problemen juist het gevolg van de transseksualiteit? Deze vragen waren leidend bij de diagnosestelling en het verkrijgen van een indicatie voor behandeling.⁷⁵

---

⁷¹ Bakker, *Transgender in Nederland*, 61, 96-98.

⁷² Stryker, *Transgender History*, 93-94, 113.

⁷³ Bakker, *Transgender in Nederland*, 26-27; IHLIA LGBTI Heritage, Renate Stoute, ‘Het geslacht als natuurramp’, 29.

⁷⁴ Bakker, *Transgender in Nederland*, 128, 155-156.

⁷⁵ Idem, 27, 161-162.

Hoofdstuk 2: ‘Ouderwets’ tegen ‘modern’

In dit hoofdstuk wordt de relatie van Moniek en Renate tot noties van ‘ouderwetse’ en ‘moderne’ vormen van vrouwelijkheid. Deze bestaat uit twee aspecten: hun relatie tot feministisch gedachtegoed en tot hun transseksualiteit. Zoals eerder besproken, zijn alle vormen van identiteit relationeel, zij bestaan doordat er groepen mensen zijn die buiten de identiteitsgroep vallen. Moniek en Renate zetten zich in het bronmateriaal duidelijk af tegen andere vrouwen, zowel cis als trans. Hierbij interacteerden ze beiden met het feministische en transgender landschap van hun tijd, en met de daarbijhorende medialandschappen. Met één oog op deze landschappen, en de andere op de uitspraken van Moniek en Renate, wordt duidelijk hoe het formuleren van hun identiteiten werd beïnvloed door tijd- en plaatsgebonden factoren. Dit hoofdstuk begint bij het verhaal van Moniek, aangezien zij in een eerdere tijd in transitie ging, om vervolgens te keren naar Renates verhaal. Deze volgorde wordt om deze reden gehanteerd in alle hieropvolgende hoofdstukken.

Moniek

Om het verhaal van Moniek te begrijpen, is het belangrijk om de landschappen te begrijpen waar zij mee engageerde. Veel wordt duidelijk door het lezen van twee interviews, gepubliceerd in november 1976 en september 1978 in het tijdschrift *TenT*. In het eerste interview, afgenomen door Rochelle Allebes, omschrijft Moniek haar ervaring met Werkgroep T&T. Ze vertelt dat ze haarzelf ongemakkelijk voelde op de eerste open avond die ze bezocht, die plaatsvond in februari 1976. Ze voelde geen binding met de meeste andere bezoekers,

omdat zij zich zo zouden verkleden, dat ze iets anders uitstralen dan ze werkelijk zijn.⁷⁶ In haar autobiografie beschrijft ze het verder:

‘Verder had ik ook een pruik en cosmetica meegebracht. Ik werd naar een verkleedruimte verwezen, waarvoor ik een steil trapje moest beklimmen. Ik was niet de enige die vrouwenkleding aantrok. Sommigen stopten iets in hun beha, zodat het leek of ze borsten hadden. Ik droeg geen beha. Een vrouw hielp de mannen bij het aanbrengen van de zware make-up, waarmee ze er als vrouwen van vroeger gingen uitzien. Voor mijn gevoel hoorde ik daarboven niet thuis.’

~Moniek Van Dommelen, Ik Moniek... een vrouw: Het openhartig verslag van een transseksueel: hoe een ‘man’ een ‘vrouw’ werd, blz. 38.

Deze omschrijving komt overeen met wat Alex Bakker zei over de vroege jaren van de open avonden van Werkgroep T&T. Volgens hem was de kledingcode *‘traditioneel’*: de vrouwen droegen mantelpakken, nette rokken en jurken.⁷⁷ Moniek droeg tijdens het interview kleding, make-up en accessoires die niet uitgesproken mannelijk of vrouwelijk waren, volgens haarzelf en de interviewer. Ze zegt dat ze geen jurk of rok durft aan te trekken wegens de negatieve reacties van mensen, terwijl ze dat wel wilt. Hierbij voegt ze wel toe dat je als vrouw geen rok hoeft te dragen. Een deel van het interview is dan ook gewijd aan haar mening over de vrouwenbeweging. Ze zegt dat ze graag actief wil worden in de vrouwenbeweging, en dat ze de vrouwenbeweging *‘positief’* vindt. Ze profileert zich in het interview duidelijk als feministe. Ze zet uiteen wat ze ziet als het doel van de vrouwenbeweging, waarbij het doorbreken van de contemporaine gendernormen centraal staat:

---

⁷⁶ IISG collectie, Transformatie: informatie- en discussieblad over travestie en transseksualiteit, inv.nr. ZO 32570, Rochelle Allebes, ‘Interview met Wil Mes’, *TenT: informatie & kontakt blad* (november 1976) hoofdstuk 2, rubriek 1, 1-5, 1.

⁷⁷ Bakker, *Transgender In Nederland*, 115.

‘Bovendien vind ik dat deze mannenmaatschappij te gronde gaat als vrouwen er niet een belangrijke positie in krijgen. Ik begrijp, dat vrouwen de invloed van mannen op hun eigen bewustwordingsproces moeten sluiten, om er achter te komen, wie ze zelf zijn. Dan kunnen mannen een eigen inbreng hebben, gelijkwaardig aan die van vrouwen, zonder elkaars eigenheid aan te tasten. (en dan eigenheid niet in de zin van “manlijk” en “vrouwelijk”, zoals we dat nu kennen). Daar moeten we, denk ik, naar toe.’

~Rochelle Allebes, ‘Interview met Wil Mes’, *TenT: informatie & kontakt blad* (november 1976), hoofdstuk 2, rubriek 1, blz. 5.

Uit haar autobiografie blijkt dat ze uiteindelijk actief wordt in de vrouwenbeweging, waarbij ze deelneemt aan praatgroepen, de *Vrouwenkrant* leest en het Vrouwenhuis in Amsterdam frequent bezoekt. Ze neemt voornamelijk deel aan praatgroepen, maar doet ook mee aan een protestactie tegen peepshows in Amsterdam met vrouwen van de FemSoc beweging en vrouwen van de actiegroep ‘Vrouwen tegen seksueel geweld’.⁷⁸ Ze leest boeken geschreven door vrouwen, over vrouwen en omschrijft dit als het inhalen van haar ‘achterstand’ als transseksuele vrouw.⁷⁹ Uit het eerdergenoemde interview uit 1978, afgenomen door Theo van der Meer, wordt meer duidelijk over wat Moniek leest:

‘Bij mijn binnenkomst viel mijn oog gelijk op boeken die onlangs door feministiese uitgeverijen als SARA en de Bonte Was zijn uitgebracht. Moniek vertelt dat ze het afgelopen jaar boekhandels heeft afgestruind op feministiese boeken, boeken over lesbische vrouwen, literatuur voor en door vrouwen. Ze wil op het ogenblik niets meer te maken hebben met mannengedoe.’

~Theo van der Meer, ‘Uit maandblek “SEK” van 10 juni 1978: Interview met Moniek Mes’, *TenT: informatie & kontakt blad* (september 1978), blz. 13.

Haar autobiografie bevestigt dit beeld. Ze verwijst onder meer naar *De schaamte voorbij* van Anja Meulenbelt, *Love Between Women* van Charlotte Wolff, *Over een nieuwe psychologie voor de vrouw* van Jean Baker Miller en *Vrouwen die van vrouwen houden* van Hanneke van

---

⁷⁸ Dommelen, *Ik Moniek...*, 84, 86, 88, 116, 124, 154-155.

⁷⁹ Idem, 76.

Buuren.⁸⁰ Wat vooral opvalt, is dat er in de autobiografie weinig werken voorbij komen die zijn geschreven door transgenders zelf. Waar deze voorkomen, zijn deze vooral in de bibliografie te vinden, zonder dat deze besproken worden in het boek zelf. Een uitzondering hierop vormt de in 1975 gepubliceerde vertaalde versie van *Dilemma: verandering van sekse* van Jan Morris, een Britse transseksuele vrouw. Ze ontdekte dit boek doordat ze een tv-uitzending zag waarin Morris vertelde over haar leven in een verkeerd lijf, dat ze niet meer kon uitstaan, waarop ze in transitie ging. Hierop las ze Morris' boek 'in één ruk' uit, het was voor Moniek 'alsof me een spiegel werd voorgehouden'⁸¹

Een mogelijke verklaring hiervoor is dat er in de late jaren zeventig weinig autobiografieën van transgender personen beschikbaar waren. Zo is de autobiografie van Moniek van Dommelen de eerste autobiografie van een Nederlandse transgender persoon, en daarmee het tweede bekende Nederlandse biografische werk van een transgender persoon. Het eerste bekende werk werd gepubliceerd in 1973, een boekje van het COC en de NVSH over het leven van Rik Henning, een transseksuele man.⁸² Dit boek noemt Moniek niet in het bronmateriaal. Haar bibliografie noemt dan ook slechts vier autobiografieën van transgender mensen, wat in de schaduw staat van het aantal sociologische, juridische, medische en psychiatrische boeken en artikelen over transgender mensen geschreven door cisgender auteurs, welgeteld elf.⁸³ Moniek stelt dan ook in haar autobiografie dat transseksuelen liever zo ver mogelijk blijven verwijderd van de zoeklichten die de samenleving op hen kan richten, en dus niet de aandacht van het publiek zoeken.⁸⁴

Om dit beeld van een geweldige schaarste aan media door transgender personen te nuanceren, is het nodig om bij te voegen dat het tijdschrift *TenT* al werd gepubliceerd sinds 1975.⁸⁵ Uit het bronmateriaal blijkt dat Moniek actief was in Werkgroep T&T, waar ze in de tweede helft van 1976 'trouw' de open avonden bezocht, als secretaresse vrijwilligerswerk deed van november 1976 tot september 1977 en meermaals inzendingen stuurde voor het blad *TenT*.⁸⁶ Op basis van het bronmateriaal kan niet worden gezegd of ze het blad regelmatig las,

---

⁸⁰ Dommelen, *Ik Moniek...*, 73, 103, 105, 108, 119.

⁸¹ Idem, 37, 190.

⁸² Bakker, *Transgender in Nederland*, 104-105, 173.

⁸³ Dommelen, *Ik Moniek...*, 190-192.

⁸⁴ Idem, 139.

⁸⁵ Bakker, *Transgender in Nederland*, 117.

⁸⁶ Dommelen, *Ik Moniek...*, 48, 80; Collectie Atria, T en T, inv.nr. T-2763, 'Ingezonden brief Moniek Mes: bezwaren manifestatie', *TenT: informatie & kontakt blad* (oktober-november 1978) 12-13; Collectie Atria, T en T, inv.nr. TS-2763, 'Dr. O.M. de VAAL geïnterviewd', *TenT: informatie & kontakt blad* (december 1978) 12-18; Collectie Atria, T en T, inv.nr. T-2763, 'Stand van zaken met betrekking tot de wijziging van de geboorteakte in het Burgerlijk Wetboek.', *TenT: informatie & kontakt blad* (april 1979) 3-4; Collectie Atria, T en T, inv.nr. T-2763, 'Electrische epilatie', *TenT: informatie & kontakt blad* (mei-juni 1979) 16.

maar desalniettemin was deze intussen beschikbaar voor haar. Vanaf het moment dat ze haarzelf in Jan Morris herkende was er al een Nederlandse tijdschrift vol persoonlijke verhalen en opiniestukken door en voor transgender mensen. Compleet kaal was het Nederlandse medialandschap niet voor een transgender persoon.⁸⁷

Het blad *TenT* bevatte een grote diversiteit aan personaliteiten en meningen. De toon varieerde van inspirerend tot verdrietig en strijdlustig. Met name over de verschillen tussen travestieten en transseksuele vrouwen liepen de meningsverschillen soms hoog op, stelt Bakker.⁸⁸ Wat hij echter niet noemt over het blad, is dat feminisme als onderwerp ook prominent figureerde in het blad, en hierover konden meningsgeschillen hoog oplopen.⁸⁹ Moniek van Dommelen, zo blijkt uit het archiefonderzoek, nam mee aan deze discussie. Naar aanleiding van de ‘Manifestatie Sexualiteit’ in de Rotterdamse Ahoy, gehouden in september 1976, schreef zij een ingezonden brief met bezwaren. Tijdens de manifestatie presenteerde de NVSH de werkgroepen, waaronder T&T. Maar op deze zelfde manifestatie was ook een gluur-show, waar tegen een ‘geringe vergoeding’ mensen voor korte tijd een naakte vrouw konden bekijken. Moniek omschreef dit als ‘discriminerend voor de vrouw’ en als objectificatie en stelde dat het positieve van informatie over transseksualiteit hierdoor geheel teniet werd gedaan.⁹⁰ Van lezers van *TenT* kreeg ze hierop reacties. Zij ontving in het volgende nummer bijstand van Paula V, en tegenstand van Yvonne.⁹¹

Moniek zet haarzelf af tegen veel transseksuele vrouwen, waaronder mensen die ze op de open avonden van Werkgroep T&T tegenkwam. In het interview met Theo van der Meer stelt ze dat veel travestieten en transseksuelen alle uiterlijke kenmerken hebben die passen bij het onderdrukkend karakter van de vrouwenrol, en dan dik aangezet. Ze stelt dat veel transseksuelen zich sterk identificeren met de bestaande vrouwenrol, en aan enige emancipatiegedachte niet toekomen. Ze gaat zelfs zo ver als stellen dat veel travestieten en transseksuelen op de open avonden een karikatuur maken van wat een vrouw is, waarbij ze

---

⁸⁷ Bakker, *Transgender in Nederland*, 117-118.

⁸⁸ Idem, 118-119.

⁸⁹ Bij gebrek aan ruimte een korte verzameling bijdragen ter illustratie voor de geïnteresseerden: Collectie Atria, T en T, inv.nr. T-2763, Kim Koopman, ‘Brief ‘n “oud(TenT)gediende’, *TenT: informatie & kontakt blad* (januari 1979) 3-6; Idem, Paulien Vegting, ‘Antwoord aan Anne’, *TenT: informatie & kontakt blad* (januari 1979) 27-29; Idem, Anne Kuil, ‘Commentaar’, *TenT: informatie & kontakt blad* (januari 1979) 29-32; Idem, auteur onbekend, ‘Feminisme moet dat nou?’, *TenT: informatie & kontakt blad* (februari-maart 1979) 17; Collectie Atria, T en T, inv.nr. T-1864, Pauli, ‘Anti-feminisme’, *TenT: informatie & kontakt blad* (3 + 4 | september 1981) 24.

⁹⁰ Collectie Atria, T en T, inv.nr. T-2763, ‘Ingezonden Brief Moniek Mes: bezwaren manifestatie’, *TenT: informatie & kontakt blad* (oktober-november 1978) 12.

⁹¹ Collectie Atria, T en T, inv.nr. T-2763, Yvonne, ‘Verhaaltje voor Moniek’, *TenT: informatie & kontakt blad* (december 1978) 23-26; Idem, Paula V., ‘Aktie en reactie’, *TenT informatie & kontakt blad* (december 1978) 26-28.

engageert in transfacsimilatie en zich impliciet als meer authentieke vrouw profileert.⁹²

In het geval van Moniek is het duidelijk dat ze zich profileert als moderne vrouw vanuit feministische optiek, waarbij ze zich afzet tegen andere transgender personen. Ze verhoudt zich hierbij vrijwel exclusief tot literatuur geschreven door cisgender personen. Hierbij gaat het om feministische en lesbische literatuur.

Renate

In de tijd dat Renate Stoute in transitie ging, grofweg van 1994 tot 2000, waren het feministisch en transgender landschap ingrijpend veranderd, waaronder de respectievelijke medialandschappen. Waar Moniek actief was binnen de vrouwenbeweging, was Renate dat echter niet. Wel bezocht ze lesbische evenementen en ruimtes zoals Boekhandel Vrolijk, Vrouwencafé Saarein en een vrouwendansavond van het COC.⁹³ In haar autobiografie en in de geselecteerde artikelen gaat ze uitgebreid in op literatuur van trans-exclusionaire feministen en andere transgender personen. Wat daarbij opvallend is, is dat in beide gevallen overwegend Amerikaanse auteurs aan bod komen. In dit onderdeel zal dus veel aandacht worden geboden aan de Amerikaanse historische context.

Waar de autobiografie van Moniek naar slechts vier biografische werken van transgender personen verwijst, komen er in de autobiografie van Renate aanzienlijk meer voor. Zo beschrijft ze dat ze op zoek ging naar autobiografieën om daar te zoeken naar overeenkomst en herkenning, waarbij ze een lijst van wel dertien transgender mensen noemt van wie ze de biografieën heeft gelezen. Ze spreekt over zowel ‘*moedige pioniersters*’ als Christine Jorgensen als over ‘*moderne gender-activisten*’ als Riki Anne Wilchins en Kate Bornstein.⁹⁴ Haar boekenkast stond voller met biografische werken van transgender mensen dan die van Moniek. Van deze ‘moderne gender-activisten’ verschenen de meeste biografische werken in de jaren negentig. Zo verscheen Wilchins’ *Read My Lips* in 1997, Bornsteins *Gender Outlaw* in 1994, Feinbergs *Stone Butch Blues* in 1993 en Geri Netticks *Mirrors: Portrait of a Lesbian Transsexual* in 1996.⁹⁵

---

⁹² Collectie Atria, T en T, inv.nr. T-2763, Theo van der Meer, ‘Uit maandblad “SEK” van 10 juni 1978: interview met Moniek Mes’, *TenT: informatie & kontakt blad* (september 1978) 13-14; Serano, *The Whipping Girl*, 136-137.

⁹³ Stoute, *Uit een oude jas*, 212-213, 217; IHLIA LGBTI Heritage Collection, Renate Stoute en Janis Wagemans, ‘Beproevingen: Transgender notities no. 4’, *Homologie* 18:5 (september-oktober 1996), aldaar 35.

⁹⁴ Stoute, *Uit een oude jas*, 94.

⁹⁵ Idem, 148, 332.

Welke versie van Netticks biografie Renate las noemt ze niet in haar autobiografie, maar volgens de bibliografie van Strykers *Transgender History* dateert deze uit 1996.

Bron: Stryker, *Transgender History*, 170.

Renate was op de hoogte van de in hoofdstuk één beschreven ontwikkelingen in de VS en schreef over een *‘nieuwe generatie gender-schooiers’, ‘trotse mensen die zich geen schaamte meer laten aanpraten’*. Renate schreef vol hoop over een nieuwe generatie jonge, zelfverzekerde, weerbare en trotse transseksuelen. Leslie Feinberg en Kate Bornstein omschreef ze als verwoorders van *‘de toekomst van transseksualiteit’*, een toekomst die *‘marcheerde op stevige schoenen achter spandoeken met leuzen die om gerechtigheid en een nieuw trans- en/of transgender-bewustzijn opriepen.’* Ze omschreef deze radicalisering in het denken van transgender mensen, terwijl ze opmerkte dat in Nederland anno 1996 hier nog weinig van te merken was.⁹⁶

Met name tot deze eerdergenoemde Amerikaanse ‘moderne gender-activisten’ schrijft Renate in haar autobiografie veel, waarbij ze zich profileert als zowel een *‘oudere transseksuele, lesbische vrouw die ooit in een ‘verkeerde seks’ opgesloten zat’* als een *‘lesbische trans-femme’* die niet voldoet aan wiens verwachtingspatroon dan ook.⁹⁷ Met name de autobiografieën van Kate Bornstein en Riki Anne Wilchins krijgen in haar autobiografie ruimschoots aandacht. De reden hiervoor, is dat beide auteurs stelden dat er geen sprake kon zijn van het geboren zijn in een *‘verkeerd lichaam’*.⁹⁸ Hier is Renate het echter niet mee eens, omdat in haar ervaring en die van veel andere transgender personen dit wel zo is. Ze stelt dat voor *‘trans-vrouwen van de oude stempel’* het denken over de kloof tussen hun innerlijke genderidentiteit en biologische geslacht de enige mogelijkheid was om hun problematiek een theoretische ondergrond te geven, en zo ook hulp te ontvangen van de medische stand. Ze profileert zich dan ook tegen *‘hippe genderbenders’* omdat ze uit de toon zou vallen met haar *‘ouderwetse opvatting van het ‘verkeerde lichaam’*. Wel stelt ze dat *‘transseksuelen van de jaren negentig’* het *‘zieligheidsgehalte en het pathologische toontje’* van deze theorie kunnen nuanceren, zonder dat het nodig is om mensen die geloven in een verkeerd lichaam geboren te zijn te beschuldigen van het in leven houden van een *‘voor authentiek versleten sociale*

---

⁹⁶ Stoute, *Uit een oude jas*, 147-154.

⁹⁷ Idem, 273-274.

⁹⁸ Idem, 97-98, 266-267.

constructie' door hun behoefte aan bevestiging.⁹⁹

'Transseksuelen van de jaren negentig zouden het zeligheidsgehalte en het pathologische toontje dat met deze theorie wordt aangeslagen, desgewenst direct kunnen nuanceren, en ombuigen tot een moderne versie van een mogelijke oubollige, maar desalniettemin nog zeer bruikbare kapstok. Voor ik de oude jas van mijn totaal verkeerde lichaam in de kuil gooide, hing hij graag aan die kapstok van 'het drama tijdens de geslachtelijke differentiatie'. De Geheime Politie van de Vrije Gender Radicalen is echter komen kijken naar de kapstok, en het gesodemierter begon meteen al toen ik over mijn jas en de kapstok wilde vertellen – 'Kapstok,' zei een van hen, 'wie zegt dat dit een kapstok voorstelt? Jij zegt dat er jassen aan kunnen hangen, maar dat is slechts jouw behoefte aan bevestiging van een vastgeroeste en voor authentiek versleten sociale constructie.'

~Renate Stoute, Uit een oude jas vol stenen: De geboorte van een vrouw, blz. 269-270.

Waar ze verder kritiek heeft op Bornstein, betreft het haar uitspraak dat ze zich geen vrouw voelt, omdat zij als *'niet-geboren vrouw'* niet kan weten hoe een vrouw zich voelt. Renate ziet dit echter als een capitulatie voor andermans normen en scheldwoorden. Ze vraagt zich af waarom Bornstein geen vrouw op haar eigen voorwaarden zou kunnen zijn, een transseksuele vrouw die ondanks haar transseksuele achtergrond haarzelf als vrouw kon beschouwen. Ze levert dan ook kritiek op het idee dat afstand nemen van jezelf man of vrouw noemen, niet altijd *'hip en revolutionair'* hoeft te zijn:

---

⁹⁹ Stoute, *Uit een oude jas*, 97-98, 269-270, 273-274.

‘Je hoefde je niet te laten zeggen wat je zou ‘moeten’ zijn, je kon je transseksuele stem verheffen zonder je ‘vrouw zijn’ op te geven onder druk van fundamentalisten en cultuur/biologisch bepaalde ‘wetten’. Laten we niet voetstoots aannemen dat alles wat een ‘gender fuck’ heet te zijn, ook per definitie hip en revolutionair is. Die veroverde ruimte tussen de geslachten kon net zo goed tot een vastgeroest rolpatroon worden. Behoeft het nog betoog dat ‘vrouwelijkheid’ geen synoniem is voor tuttigheid en een ongeëmancipeerde leefstijl, en dat je, door jezelf ‘vrouw’ te noemen, niet automatisch lippendienst bewees aan de hokjesgeest en de patriarchale dominantie? En hoeveel concrete ruimte hield je na een volledige geslachtsaanpassing nog over om je gender-identiteit te blijven onderzoeken en desnoods te herbenoemen?’

~Renate Stoute, *Uit een oude jas vol stenen: De geboorte van een vrouw*, blz. 99.

Hoewel ze zich, zoals eerder aangetoond, profileert als iemand met ouderwetse opvattingen over geboren zijn in een verkeerd lichaam, profileert ze zich ook als een feministe met moderne opvattingen over gender en seksualiteit. Ze stelt dan ook dat ze als *‘lesbische trans-femme’* niet voldoet aan wiens verwachtingspatroon dan ook, en dat ze vrij staat om haar genderexpressie zo in te vullen als ze wilt.¹⁰⁰ Dit betekent echter niet dat ze afstand doet van haar vrouw-zijn, zoals duidelijk bleek uit haar eerdere kritiek op Bornstein.

Het is belangrijk om hieraan toe te voegen, dat ze niet slechts kritisch is op Bornstein. Waar ze kritisch is op Bornstein schrijft ze ook over hoe waardevol het voor haar was om *Gender Outlaw* te lezen. Bornstein wees namelijk de notie af dat je als transgender vrouw een *‘geboren vrouw’* zou zijn, en dat een transseksuele vrouw zich niet meer of minder hoeft te voelen dan haar *‘biologische zusters’*. Renate spreekt over een sterk *‘transgender-zelfbewustzijn’* dat Bornstein heeft, dat *Gender Outlaw* lezen was als een *‘frisse douche’* na het lezen van andere vaak treurig stemmende autobiografieën van transseksuelen.’ Bornstein stelde dat transgender vrouwen geen *‘vrouwen met een foutje’* zijn, en Renate vond haarzelf hier in. Zij is *‘ongewoon anders’* en vrouw, stelt ze.¹⁰¹

Waar Renate zich vooral verhoudt tot Amerikaanse transgender auteurs, is het belangrijk op te merken dat zij en Moniek in het gemeen hebben dat zij zich beiden sterk

---

¹⁰⁰ Stoute, *Uit een oude jas*, 273-274.

¹⁰¹ Idem, 94-95, 100.

verhouden tot feministisch gedachtegoed. Waar Moniek in transitie ging tijdens de Tweede Feministische Golf en actief was binnen de vrouwenbeweging, schreef Renate met lof over de feministes van deze tijd. Ze omschrijft hoe ze tijdens een verkeerscontrole alsmaar ‘meneer’ werd genoemd ondanks haar poging zich ‘*leuk en vrouwelijk*’ te presenteren. Ze vond hun gedrag onbeschoft, maar had geleerd bij logopedielessen geen grove woorden te gebruiken. Verder kreeg ze tijdens haar transitie begeleiding om met haar emoties om te gaan, maar dat betrof vooral huilen en niet haar woede, zegt ze. Zij keert zich hiertegen, en stelt dat een ‘*nieuwe vrouw*’ met haar woede uit de voeten zou moeten kunnen. Ze neemt de term ‘*transseksuele woede*’ over van ‘*buitenlandse gender-activisten*’ en ageert tegen het seksisme en de transfobie waarmee ze wordt geconfronteerd in de samenleving. Ze identificeert zich met de vrouwen van de Tweede Feministische Golf en zag haar persoonlijke situatie ‘*nog altijd*’ als politiek. Ze zegt te willen schrijven over haar woede zodat andere vrouwen, ‘*transseksueel of niet*’, haar woede zouden herkennen als een ‘*tot op heden onderbelicht gebleven schakel in de strijd die vrouwen overal ter wereld tegen hun achterstelling uitvechten*.’¹⁰²

Conclusie

Zowel Renate als Moniek verhielden zich expliciet tot andere transgender mensen en vrouwen op een wijze waarbij ze zichzelf profileerden tegenover noties van ‘moderne’ en ‘ouderwetse’ vormen van vrouwelijkheid. Hierbij zijn de belangrijkste verschillen dat Moniek actief was in de vrouwenbeweging waar Renate dit niet was, en dat beiden in een andere cultuur in transitie gingen, zichtbaar in de verschillende inhoud van hun boekenkasten. Door ontwikkelingen in de VS in de jaren negentig had Renate toegang tot boeken van ‘*moderne gender-activisten*’ als Kate Bornstein en Riki Anne Wilchins. In de VS was er namelijk een radicalisering ontstaan onder transgender mensen waarbij discussies ontstonden over het herdefiniëren van geslacht, gender en seksualiteit. Binair denken over geslacht en gender werd ondermijnd en het idee van geboren kunnen worden in een verkeerd lichaam werd bestreden. Toen Moniek in transitie ging, was deze discussie nog niet op gang gekomen en richtte het discours zich vooral op de verschillen tussen travestieten en transseksuelen en de verhouding tot het feminisme. Er waren veel minder autobiografieën van transgender mensen dan in Renates tijd. Dit verklaart echter niet waarom ze in haar autobiografie weinig engageerde met de autobiografieën van andere transgender mensen en het blad *TenT*, die destijds wel beschikbaar

---

¹⁰² Stoute, *Uit een oude jas*, 127-132.

waren en die ze opnam in haar bibliografie. De meest opvallende overeenkomst is dat beiden zichzelf sterk profileerden met feministisch gedachtegoed en zichzelf beschouwden als feministische, ‘nieuwe vrouwen’ die niet binnen de normatieve verwachtingspatronen vallen.

Hoofdstuk 3: Acceptatie en inclusie bij lesbiennes en feministes

Waar in het vorige hoofdstuk centraal stond hoe Renate en Moniek zich verhielden tot ‘ouderwetse’ en ‘moderne’ noties van vrouwelijkheid, staat in dit hoofdstuk centraal hoe zij zich verhielden tot lesbiennes en feministen. Moniek en Renate waren namelijk beiden lesbisch en zagen zichzelf als feministes. De acceptatie en inclusie van transseksuele vrouwen binnen feministische en lesbische kringen was niet vanzelfsprekend, bleek uit hoofdstuk één. Zowel Renate als Moniek hebben zich uitgesproken over hun onzekerheden, bezorgdheden en ervaringen daaromtrent. In dit hoofdstuk wordt gekeken naar hoe Renate en Moniek engageerden met deze gevoelens en gedachtes en hoe ze een eigen identiteit formuleerden als transseksuele, lesbische feministen.

Moniek

Aanvankelijk is Moniek niet bereid naar het Vrouwenhuis te gaan, ondanks haar wens daarheen te gaan en actief te worden binnen de vrouwenbeweging. In het interview met Rochelle Allebes, afgenomen rond november 1976,¹⁰³ stelt ze dat ze waarschijnlijk niet zou worden toegelaten tot het Vrouwenhuis omdat ze haar als een man aan zouden zien.¹⁰⁴ Ze schrijft in haar autobiografie dat ze in die tijd bang was afgewezen te worden in het algemeen, maar bij het Vrouwenhuis in het bijzonder. Ze vraagt een vriendin met haar mee te gaan voor de eerste keer, want de eerste keer alleen gaan vindt ze te eng.¹⁰⁵

Wanneer in het najaar van 1977 nieuwe praatgroepen worden gevormd in het Vrouwenhuis, ging ze er voor het eerst heen.¹⁰⁶ Hoewel ze er geaccepteerd werd en ze het omschreef als een goede ervaring, voelde ze zich er een buitenbeentje. Ze had het gevoel dat de vrouwen daar haar transitieproces niet konden voorstellen, en hun bewustwording als feministes had een ‘*andere achtergrond*’, wat mijns inziens verwijst naar het gegeven dat zij cisseksuele vrouwen waren.¹⁰⁷ In haar interview met Theo van der Meer blijkt ook dat meespeelde dat de meeste vrouwen in de praatgroep heteroseksueel waren, terwijl zij lesbisch

---

¹⁰³ In het interview stelt ze dat ze al ‘+- 3 maanden’ bezig is met een hormoonbehandeling, en volgens haar autobiografie nam ze haar eerste hormoonpil halverwege augustus.

Bron: Dommelen, *Ik Moniek...*, 41-42; IISG collectie, Transformatie: informatie- en discussieblad over travestie en transseksualiteit, inv.nr. ZO 32570, Rochelle Allebes, ‘Interview met Wil Mes’, *TenT: informatie & kontakt blad* (november 1976) hoofdstuk 2, rubriek 1, 1-5, 3.

¹⁰⁴ IISG collectie, Transformatie: informatie- en discussieblad over travestie en transseksualiteit, inv.nr. ZO 32570, Rochelle Allebes, ‘Interview met Wil Mes’, *TenT: informatie & kontakt blad* (november 1976) hoofdstuk 2, rubriek 1, 1-5, 4-5.

¹⁰⁵ Dommelen, *Ik Moniek...*, 84.

¹⁰⁶ Idem, 86, 124.

¹⁰⁷ Idem, 124.

was.¹⁰⁸

Moniek heeft hierdoor behoefte aan contact met andere vrouwen die van vrouwen houden, en neemt contact op met de contactvrouw van Stichting Groep 7152, een organisatie voor ‘*homofiele en biseksuele vrouwen met als doel, vrouwen op te vangen die voor het eerst hun homofilie ervaren en ermee willen leven.*’¹⁰⁹ Groep 7152 organiseert regelmatig landelijke bijeenkomsten en regionale vrouwenpraatgroepen, en deze bezoekt ze regelmatig.¹¹⁰ Ze wordt hier duidelijk geïncludeerd, blijkt uit de autobiografie. Vrouwen uit de groep bezochten haar terwijl ze in herstel was van haar geslachtsaanpassende operatie, ze gaat achteraf vaak met vrouwen uit de groep uit eten en naar het COC en ze wordt zelfs gevraagd op een landelijke bijeenkomst een lezing te houden over haar transitieproces.¹¹¹

Op persoonlijk vlak lijkt er dan ook een stijgende lijn in te zijn in haar zelfacceptatie als lesbische vrouw, waar vrouwen die van vrouwen houden verliefd op zouden kunnen worden. De laatste paragraaf van haar autobiografie lijkt het hoogtepunt te zijn hiervan:

‘Voor mijn gevoel heeft het proces, dat ik nu grotendeels achter de rug heb, me volwassen gemaakt, en stelt het me in staat een vrouw, die ook van vrouwen houdt, lief te hebben. Nu pas kan ik me vrouw voelen tegenover een andere vrouw. Het is anders dan elke vorige relatie. De ervaring met Charlotte – de tederheid en de zachtheid, de liefde en de genegenheid in deze relatie – is mijn hele verdere leven waard. Ik heb een moeilijke weg afgelegd, maar nu krijgt mijn leven weer perspectief. Ik bemin je, Charlotte. Ik Moniek... een vrouw.’

~Moniek van Dommelen, *Ik Moniek... een vrouw: Het openhartige verslag van een transseksueel: hoe een ‘man’ een ‘vrouw’ werd*, blz. 174.

Vooraf daaraan ging echter een proces getekend door onzekerheid niet als gelijkwaardige vrouw te worden beschouwd, omdat zij transseksueel is. Eind juni 1978 ontmoet ze via een landelijke bijeenkomst van Groep 7152 een vrouw met wie ze danst en zoent. Ze wisselen adressen uit. Toch maakt ze zich zorgen, want ‘Zal ze me afwijzen omdat ik vroeger een man geweest ben?’¹¹² Deze vrouw heet Meja, en met haar ontstaat een romantische verhouding.

---

¹⁰⁸ Collectie Atria, T en T, inv.nr. T-2763, Theo van der Meer, ‘Uit maandblad “SEK” van 10 juni 1978: interview met Moniek Mes’, *TenT: informatie & kontakt blad* (september 1978) 13-14, 14.

¹⁰⁹ Dommelen, *Ik Moniek...*, 100-101.

¹¹⁰ Idem, 105, 116, 125-126, 129, 156, 171.

¹¹¹ Idem, 110, 129, 156.

¹¹² Idem, 129.

Dan besluit Meja dat ze tegelijkertijd een romantische verhouding wilt met een andere vrouw, die cisseksueel is. Hierop voelt Moniek angst Meja te verliezen, want *‘wat heb ik lichamelijk méér te bieden dan een biologisch normale vrouw?’*¹¹³ Meja bevestigt ten dele haar angsten, want ze stelt dat Monieks lichaam *‘toch heel anders’* is dan dat van een *‘biologisch normale vrouw’*. Moniek interpreteert dit als een tekortkoming. Ze stelt dat ze niet *‘jong en fris’* is en haargroei heeft *‘waar het niet hoort.’*¹¹⁴ Volgens het interview met Theo van der Meer, voelt ze de angst dat er *‘te veel van dat mannelijke gedoe’* aan haar zit, en is ze bang dat dat een barrière vormt wanneer ze met vrouwen *‘verder’* wilt gaan.¹¹⁵ Volgens een stuk poëzie dat ze in haar autobiografie opnam, is ze bang dat ze haarzelf onvoldoende onderscheid van mannen, en gelooft ze dat vrouwen van haar zijn afgehaakt omdat ze te *‘mannelijk’* is. De datum waarop ze deze poëzie heeft geschreven, is echter niet te herleiden.¹¹⁶

Met het ontstaan van een relatie met een andere cisseksuele vrouw, Charlotte, sluit de autobiografie af. In haar relatie met Charlotte wordt Charlotte vaak bekritiseerd door mensen dat ze een relatie onderhoudt met een transeksuele vrouw, en dat Monieks lijf niet *‘helemaal reageert zoals het lijf van een biologisch als vrouw geboren vrouw’* levert problemen op in de relatie, maar die worden uitgepraat. Dit is de vrouw met wie ze besloot een huis te gaan zoeken, en bij wie ze zich, zoals het citaat van eerder stelde, voor het eerst een vrouw voelde tegenover een andere vrouw.¹¹⁷

Samenvattend werd Monieks relatie tot feministes en lesbiennes bepaald door een bezorgdheid te mannelijk te zijn in haar gedrag en lichaam. Deze gevoelens uitten zich met name bij het toetreden tot het Vrouwenhuis en in haar persoonlijke relaties met vrouwen, in het bijzonder lesbische vrouwen in wie ze romantisch geïnteresseerd was. Hierbij verhoudt ze zich in haar autobiografie en de twee interviews niet tot uitspraken in literatuur of andere media, die als onderwerp de inclusie van transeksuele vrouwen onder feministes en lesbiennes heeft, maar tot haar persoonlijke relaties met feministische vrouwen en lesbiennes. Het zoeken van toenadering tot feministes en lesbiennes werd gefaciliteerd door het bestaan van organisaties zoals het Vrouwenhuis en Stichting Groep 7152, die haar welkom heetten en een ruimte boden om in contact te komen met andere feministische en lesbische vrouwen, respectievelijk. Met name de door beide organisaties georganiseerde praatgroepen waren van

---

¹¹³ Dommelen, *Ik Moniek...*, 134.

¹¹⁴ Idem, 153.

¹¹⁵ Collectie Atria, T en T, inv.nr. T-2763, Theo van der Meer, ‘Uit maandblad “SEK” van 10 juni 1978: interview met Moniek Mes’, *TenT: informatie & kontakt blad* (september 1978) 13-14, 14.

¹¹⁶ Dommelen, *Ik Moniek...*, 177-178.

¹¹⁷ Idem, 172-174.

belang voor Moniek, aangezien deze specifiek bestonden voor het dichterbij brengen van vrouwen om hun ervaringen uit te wisselen en onderlinge steun te leveren.

Renate

Waar bij Moniek literatuur en media met als onderwerp de inclusie van transseksuele vrouwen onder feministes en lesbiennes geen rol speelde in het bronmateriaal, voert deze bij Renate de boventoon. In het bronmateriaal verhoudt ze zich doorlopend tot uitspraken van trans-exclusionaire feministes en lesbiennes en tot het weerwoord van transgender mensen. Hierbij ligt de focus op personen en ontwikkelingen in de Verenigde Staten, net zoals in hoofdstuk twee. Het is dus belangrijk aandacht te schenken aan de Amerikaanse historische context, om Renates uitspraken te begrijpen. Over haar persoonlijke ervaringen in lesbische kringen schrijft ze daarnaast ook, en haar lesbische relatie met Janis staat in haar autobiografie centraal. Deze laatste twee spelen mijns inziens vooral een corrigerende rol: de bezorgdheden van Renate worden gesust door haar positieve ervaringen in lesbische kringen.

Zoals duidelijk werd uit hoofdstuk een, kwam in de Verenigde Staten in de jaren zeventig binnen lesbisch-feministische kringen een trans-exclusionaire stroming op. Een hoogtepunt hiervan was de publicatie van *The Transsexual Empire* van Janice Raymond in 1979. Dit boek heeft Moniek opgenomen in haar bibliografie, maar niet expliciet besproken in haar autobiografie, noch trans-exclusionair feminisme in het algemeen. Halverwege de jaren negentig, toen Renate in transitie ging, was er intussen veel gebeurd op dit front. Rondom het boek waren in de VS heftige discussies ontstaan waarbij feministes, zowel transseksueel als cisseksueel, argumenteerden voor of tegen de inclusie van transseksuele vrouwen binnen het vrouw-zijn en vrouwenruimtes. Deze discussie was Renate goed bekend doordat ze zich erin had ingelezen, wat haar bezorgd maakte over hoe ze zou worden behandeld in lesbische ruimtes. Wel erkent ze op meerdere punten in haar autobiografie dat ze van de staat van transgenderinclusie in de Nederlandse vrouwenbeweging en lesbische kringen niet af weet.¹¹⁸ Ze klaagt bijvoorbeeld over hoe summier de geschiedschrijving is wat betreft wat bekend is over Nederlandse transseksuele vrouwen. Twee van de vragen die ze stelt zijn hoe de Nederlandse vrouwenbeweging reageerde op transseksuele vrouwen en of er binnen de Nederlandse vrouwenbeweging en lesbische kringen een officieel standpunt was inzake transseksualiteit.¹¹⁹

Waar Renate vooral mee worstelde, was onzekerheid over haar lichaam. Zo stelde haar

---

¹¹⁸ Stoute, *Uit een oude jas*, 121-122, 301.

¹¹⁹ Idem, 310.

partner Janis voor samen een ‘*potteus café*’ te bezoeken. Dit deden ze in januari 1996. Omdat ze pre-operatief was, voelde ze zich ‘*minderwaardig*’ en ‘*onaf*’. Ze voelde zich niet vrouw genoeg om tussen ‘*echte potten*’ te verkeren. Er wordt echter niets vermeld over exclusionair gedrag van bezoekers of medewerkers. Een paar minuten na binnenkomst voelde ze zich trots dat zij er samen zaten, omringd door andere lesbiennes.¹²⁰

Renate had Janis ontmoet via het tijdschrift *Synthese*, waar de relatie aanvankelijk was tussen twee ‘*travestieten*’, de transfeminiene Renate en de transmasculiene Janis. Nadat Renate uit de kast kwam bij Janis, beschouwden ze zichzelf als lesbisch.¹²¹ Ze beschouwden de lesbische subcultuur ‘*gevoelsmatig als ons erfgoed*’ en wilden op korte termijn andere lesbiennes ontmoeten, boeken en tijdschriften erover lezen en ruimtes als bars en clubs bezoeken.¹²² Hierna brachten ze een bezoek aan vrouwencafé Saarein en de vrouwendansavond van het COC. Over haar ervaring in Saarein schrijft Renate dat ‘*Bevreemde of vijandige blikken in mijn richting zijn mij niet opgevallen.*’¹²³ Over haar ervaringen met de dansavonden bij het COC schrijft ze in *Homologie* en *XL* dat ze niet wist of mensen wisten dat ze transgender was, maar dat er hoe dan ook van vijandigheid geen sprake was. De avonden waren ook open voor ‘*potten die ooit als jongen hun biologisch geslacht als een soort natuurramp ervaarden.*’¹²⁴ Deze ervaringen onderstrepen de bewering die ik maakte in hoofdstuk een, namelijk dat er geen sterke trans-exclusionaire stroming was onder Nederlandse lesbiennes en feministen.

Renates ervaringen met trans-exclusionair gedachtegoed en het weerwoord daartegen kwam dus via haar boekenkast, met name media vanuit de Verenigde Staten. Zoals in hoofdstuk twee beschreven, verzet ze zich al tegen dit gedachtegoed in haar kritiek op Kate

---

¹²⁰ IHLIA LGBTI Heritage Collection, *Homologie*, nrs. 18, 19, Renate Stoute en Janis Wagemans, ‘Renate: transgender notities no. 2’, *Homologie* 18:3 (mei-juni 1996), aldaar 39; Stoute, *Uit een oude jas vol stenen*, 118-119;

¹²¹ Renate Stoute en Janis Wagemans, ‘Dialogo tussen Renate en Janis: ‘Waar is de vrouw die ik als vrouw beminnen mag?’’, *Het Continuum: digitaal tijdschrift over genderdiversiteit en transgender* (1 mei 1996), geraadpleegd op 5 juni via:

https://www.continuum.nl/artikel/waar_is_de_vrouw_die_ik_als_vrouw_beminnen_mag.

Het genoemde tijdschrift verwijst niet naar het filosofische vakblad *Synthese* van uitgeverij Springer, maar naar een niet meer bestaand blad voor travestieten en transseksuelen. Volgens Renate werd het uitgegeven door Immanuel B. de Vries en zijn stichting Reborn.

Bron: Stoute, *Uit een oude jas vol stenen*, 322.

¹²² Stoute, *Uit een oude jas vol stenen*, 121.

¹²³ Idem, 212.

¹²⁴ IHLIA LGBTI Heritage Collection, Renate Stoute en Janis Wagemans, ‘Beproevingen: Transgender notities no. 4’, *Homologie* 18:5 (september-oktober 1996) 35; IHLIA LGBTI Heritage, Renate Stoute, ‘Het geslacht als natuurramp’, 29.

Bornsteins *Gender Outlaw*. Dit was mede omdat Bornstein zich als ‘*freak*’ profileerde, omdat ze in haar cultuur daartoe was verklaard. Renate zag dit als een capitulatie voor de normen van ‘*fundamentalisten*’ en hun ‘*normen en scheldwoorden*’.¹²⁵ Op *Gender Outlaw* komt Renate later in haar autobiografie terug. Renate stelt dat ze Bornsteins uitspraak ‘*in this culture, I’m a freak*’ onderschatte en niet volledig begreep. Ze stelt dat ze de woede van het buitengesloten ‘*monster*’ of de ‘*freak*’ herkent, maar zichzelf niet zo ziet. Ze heeft namelijk Wilchins, Stryker en Bornstein gelezen, auteurs die op hun eigen manieren zich profileren als ‘*freaks*’ in protest tegen de norm die onder meer trans-exclusionaire lesbische feministen ze opleggen.¹²⁶ Zo citeert ze een door haar vertaalde brief geschreven door ‘*een pot uit San Francisco*’, een voorbeeld van hoe trans-exclusionaire lesbische feministen transvrouwen tot *freaks* verklaarden:

‘Ik beschouw transseksualisme als bedrog, en de deelnemers daaraan als geperverteerd. (...) Men kan eenvoudigweg niet zijn geslacht veranderen. Wat zich aan ons voordoet is slim gemanipuleerde buitenkant: wat is gedaan heet verminking! (...) Mensen die hun lichaam afbreken of mismaken, handelen in de geest van een zieke klucht, vanuit de patriarchale opvatting van de natuur. Zij zijn vervreemd van waarlijk zichzelf zijn. Wanneer een man die borsten heeft door oestrogeen-behandeling van een vrouw houdt, dan is dat geen lesbianisme maar verminkte perversie. (...) Hij is geen lesbo, maar een gemuteerde man, een zelfgemaakt gedrocht, een misbaksel, een belediging. Hij verdient een lel in zijn gezicht. Daarna verdient hij het dat zijn lichaam en geest worden geheeld.’

~Renate Stoute, *Uit een oude jas vol stenen: De geboorte van een vrouw*, blz. 149.

Zoals in hoofdstuk een gezegd, beschouwden trans-exclusionaire lesbische feministen transvrouwen als een vijfde colonne die hun mannelijke privileges met zich meebrachten. Renate bekritiseert dit door erop te wijzen dat hoewel transseksuele vrouwen niet over precies dezelfde anatomie als cisseksuele vrouwen beschikken, zij wel degelijk seksisme ervaren. Volgens Renate wijzen feministische transvrouwen erop, dat Simone de Beauvoir in *De Tweede Sekse* had gezegd dat niemand als vrouw geboren wordt, maar dat zij door de maatschappij tot vrouw worden gemaakt. Transseksuele vrouwen delen dezelfde ervaringen

---

¹²⁵ Stoute, *Uit een oude jas*, 98-99.

¹²⁶ Idem, 148, 266-267.

met seksisme als cisseksuele vrouwen, en die ervaringen stelt zij centraal. Niet alleen het hebben van een baarmoeder en de mogelijkheid een kind te baren, maakt een vrouw een vrouw, stelt Renate. Renate ziet vrouw-zijn duidelijk als een sociale constructie, geïnspireerd door ‘*feministische trans-vrouwen*’.¹²⁷

In een boek van Leslie Feinberg, *Transgender Warriors: Making History from Joan of Arc to Rupaul*, gepubliceerd in 1996, las Renate een pleidooi voor de inclusie van transvrouwen in de vrouwenbeweging. Feinberg stelde dat juist transvrouwen een behoefte hebben aan het inhalen van hun achterstand op het gebied van theoretisch en praktisch feminisme wegens hun ‘*mannelijke achtergrond*’. Feinberg pleitte voor de inclusie van alle vrouwen, waaronder transvrouwen en vrouwen die mannelijke hormonen gebruiken.¹²⁸

Zoals eerder benadrukt, stelde Renate met klem dat zij als transseksuele vrouw wel degelijk te maken had met seksisme. Ze stelt dat waar ze vroeger een ‘*Jonge God*’ was, maar na haar transitie was ze een ‘*Oud Wijf*’ geworden dat op haar uiterlijk wordt afgerekend, waarvan dienstbaarheid en onderdanigheid wordt verwacht. Ze stelt dat met haar ervaring tijdens transitie ze ruimschoots gecompenseerd heeft voor de socialisatie als vrouw die ze pre-transitie gemist had.¹²⁹ Ze stelt dat transitie doorgaan juist haar ogen heeft geopend voor het alledaagse seksisme dat vrouwen doormaken. Kleurrijk geeft zij haar realisatie waar, dat dit

---

¹²⁷ Stoute, *Uit een oude jas*, 198.

¹²⁸ Idem, 218-219.

¹²⁹ Idem, 131.

alledaagse seksisme werkelijk bestaat:

‘Op warme dagen kan het dus gebeuren dat ik, gekleed in wikkelrok en een luchtig topje, met de hond op straat loop en er vanuit een voorbijrijdende auto vol mannen keihard ‘tieten!’ naar mij wordt geroepen. Ook kan het voorkomen dat de vriendelijk glimlachende visboer mij wisselgeld teruggeeft en dat en passant met een vingernagel de palm van mijn hand kriebelt, en wel zo dat het bijna lijkt alsof het niet gebeurt. Op die momenten ben ik eerst even sprakeloos, en later, als ik bij mezelf ben nagegaan of ik mij misschien vergist kan hebben, voel ik de verontwaardiging opkomen. Het alledaagse seksisme in onze samenleving blijkt geen verzinsel van een stel ‘mannenhaatsters’ uit de jaren zeventig te zijn, het is de realiteit van het nu waarin er voor vrouwen in dat opzicht nog maar weinig veranderd is. Dit is een wereld met een diepgewortelde afkeer van en angst voor het vrouwelijke.’

~Renate Stoute, *Uit een oude jas vol stenen: De geboorte van een vrouw*, blz. 258.

Ze stelt dus dat doordat zij seksisme meemaakt, emanciperen geen optie is, maar een noodzaak is, ook als *‘het feminisme zich nooit heeft bekommerd om het bestaan van vrouwen als ik’*. Ze stelt dat uiteindelijk haar vrouw-zijn doorslaggevender zal zijn dan haar *‘transseksuele geschiedenis’*.¹³⁰ Hiermee bevestigt ze de uitspraak van Julia Serano in *The Whipping Girl* dat de discriminatie die transseksuele vrouwen doormaken niet slechts uitgelegd kan worden door te wijzen op transfobie, maar dat ook de afkeer van vrouwen en het vrouwelijke een deel van de reden is. Renate omschrijft in feite hoe *transmisogynie* haar relatie tot de vrouwenbeweging compliceert op sommige manieren, terwijl tegelijkertijd vrouwenemancipatie voor haar als transseksuele vrouw ook noodzakelijk is.¹³¹

Uiteindelijk hoopt Renate dat er een verzustering komt tussen cisseksuele en transseksuele lesbiennes. Ondanks haar positieve ervaringen in Nederlandse lesbische kringen, schrijft ze dat een *‘formele verzustering, of zelfs maar een wederzijdse kennismaking’*, ver weg is. Volgens haar wordt er in de jaren negentig in lesbische kringen vooral *‘minder gescholden en meer getolereerd’*. Volgens Renate lijken transseksuele, lesbische feministen nog steeds afwezig binnen de vrouwenbeweging en het lesbisch

---

¹³⁰ Stoute, *Uit een oude jas*, 258-259.

¹³¹ Serano, *The Whipping Girl*, 8-16.

circuit.¹³² Wel noemt ze in haar artikel in *XL* dat het er niet uitzichtloos uit ziet, en dat op korte termijn het mogelijk is dat er een ‘vruchtbaar discours’ ontstaat tussen cisseksuele en transseksuele lesbiennes. Een gezonde nieuwsgierigheid naar overeenkomsten en verschillen zou ze dichterbij kunnen brengen.¹³³

Conclusie

Moniek en Renate verhielden zich op verschillende manieren tot feministes en lesbiennes. Waar Moniek actief was in de vrouwenbeweging en lesbische kringen, was Renate niet actief in de vrouwenbeweging en minder actief in lesbische kringen. Beiden kregen niet te maken met trans-exclusionaire feministes of lesbiennes, maar verhouden zich hiertoe toch anders. De reden hiervoor is dat Renate de discussie in de Verenigde Staten volgde, die met name vanaf 1979 met de publicatie van *The Transsexual Empire* van Janice Raymond tot heftige discussies leidden tussen trans-inclusieve en trans-exclusieve feministen van allerlei soort. Dit wekt de suggestie dat er in Nederland geen sprake was van een sterke trans-exclusionaire stroming onder feministes en lesbiennes.

Een gevolg van deze discussie in de Verenigde Staten is dat er sterke argumenten werden ontwikkeld voor het includeren van transseksuele vrouwen in de vrouwenbeweging en om ze te erkennen als vrouwen. Met name in de jaren negentig verschenen boeken van Amerikaanse transgender auteurs die, zich stortende op een heftige discussie met trans-exclusionaire feministes, vol zelfbewustzijn en trots pleidooien voor trans-inclusie ontwikkelden. Onder deze auteurs vallen Kate Bornstein, Leslie Feinberg, Riki Anne Wilchins en Susan Stryker, auteurs wiens werken in Renates boekenkast stonden. Vrijwel al hun werken die Renate citeert, werden gepubliceerd in de jaren negentig. Renate engageert met deze teksten, en spreekt dan ook vol overtuiging van haar belang bij vrouwenemancipatie en haar recht op inclusie in de vrouwenbeweging en om haarzelf vrouw te noemen. Dit contrasteert scherp met Moniek, die in haar autobiografie zichzelf blijvend onzeker uit over haar recht zich als vrouw te zien, waarop vrouwen die van vrouwen houden, verliefd zouden kunnen worden. Dit verandert slechts aan het einde van haar autobiografie. Mijns inziens heeft het Renate veel geholpen dat zij toegang had tot deze literatuur. Voor Moniek was deze literatuur niet beschikbaar. Voor haar waren in dit opzicht ervaringen op persoonlijk vlak belangrijker, waarbij bepaalde organisaties en netwerken haar hielpen contact leggen met

---

¹³² Stoute, *Uit een oude jas*, 313.

¹³³ IHLIA LGBTI Heritage, Renate Stoute, ‘Het geslacht als natuurramp’, 29.

lesbische en feministische vrouwen. Via het Vrouwenhuis en Stichting Groep 7152 kwam ze in contact met andere vrouwen, waarvan het overgrote deel cisseksueel was. Dit leidde bij haar regelmatig tot gevoelens van eenzaamheid en vervreemding, omdat ze zich niet in hun verhalen herkende en ze haar lichaam als abnormaal zag vergeleken met die van cisseksuele vrouwen.

Hoofdstuk 4: Ben ik een echte vrouw?

Hoe een transseksuele vrouw haarzelf de vraag stelt of ze een ‘echte vrouw’ is, is historisch contingent. Het begrip vrouw is namelijk een sociaal construct, een historisch product dat onderhevig is aan verandering. Zij die afwijken van gendernormen, krijgen geregeld te maken met sociale bestraffingsmechanismes, zoals discriminatie op straat. Judith Butler omschrijft discriminatie op grond van gender als een corrigerend bestraffingsmechanisme.¹³⁴

Gendernormen zijn volgens hen een pre-emptief en gewelddadige circumscriptie van de realiteit, want zij bepalen wie ‘leesbaar mens’ mag zijn.¹³⁵ Transseksuele vrouwen leven buiten deze normen, en vormen daardoor het abject van de heteroseksuele norm. Hiervoor worden ze bestraft.¹³⁶ Butler stelt dat juist transseksuele mensen behoefte hebben aan gendercategorieën, omdat zij worstelen voor leesbaarheid als lid van het geslacht waarmee zij zich identificeren. Het probleem is echter dat transseksuele vrouwen zich geregeld niet herkennen in de discursieve categorie ‘vrouw’ omdat hun lichamen daarvan afwijken en omdat anderen ze niet als vrouw erkennen.¹³⁷

Niet alleen mensen op straat, maar ook hulpverleners bij genderteams speelden een rol van belang bij het wel en niet erkennen van Moniek en Renate als vrouwen. Zij hadden beiden te maken met discriminatie op straat en hadden te maken met genderteams en psychologen. Zoals in hoofdstuk één uitgelegd, ontwikkelden hulpverleners diagnostische modellen voor transseksualiteit, waarmee zij bepaalden wie in aanmerking kwam voor transgenderzorg. Hiermee schonken zij legitimiteit aan bepaalde transgender mensen hun identiteit, en aan anderen niet. In dit hoofdstuk wordt de vraag beantwoord hoe Renate en Moniek engageerden met de discriminatie-ervaringen die ze meemaakten en met de hulpverleners bij wie ze hulp zochten om de vraag te beantwoorden of zij ‘echte vrouwen’ waren. Hierbij wordt ook aandacht geschonken aan hoe zij hun lichamen en transitieprocessen beschouwden, aangezien dit bij deze vraag ook een rol van belang speelt. Hierbij komt hun mediadieet aan bod.

---

¹³⁴ Judith Butler, ‘Critically Queer’, *GLQ: A Journal of Lesbian & Gay Studies* 1:1 (1993a) 17-32, aldaar 21-22.

¹³⁵ Judith Butler, *Gender Troubles: Feminism and the Subversion of Identity* (New York 1999), aldaar xxiii.

¹³⁶ Gill Jagger, *Judith Butler: Sexual Politics, Social Change and the Power of the Performative* (New York 2008), aldaar 145.

¹³⁷ Jagger, *Judith Butler*, 142.

Moniek

Moniek beschouwde haar transitieproces als ‘*de-transseksualisatie*’.¹³⁸ Volgens Alex Bakker in *Transgender in Nederland* werd deze term onder meer in de jaren zeventig gebruikt door de Genderstichting. Transseksuele mensen waren ‘*gedetransseksualiseerd*’ zodra zij de geslachtsaanpassende operatie hadden ondergaan, waarna zij volledig waren getransformeerd.¹³⁹ Bekend uit haar autobiografie is dat Moniek naar de Genderstichting ging om transzorg te krijgen.¹⁴⁰ De term ‘*de-transseksualisatie*’ impliceert dat iemand transseksueel is voordat zij de ‘*volledige transformatie*’ ondergaan hebben, waarna zij niet meer transseksueel zijn.

Moniek beschouwt haar transitieproces als zodanig, en ziet het als een proces dat onder meer bestaat uit het nemen van geslachtshormonen, het bestrijden van haarverlies, het vervrouwelijken van de stem en het ondergaan van een orchidectomie en vaginaplastiek. ‘*Het is veel meer dan een ‘kut’ krijgen*’, zoals ze het zelf stelt.¹⁴¹ Ze beschouwde haarzelf voor transitie als een ‘*vrouw in een mannenlijf*’ en wilde daarom haar lijf zo goed mogelijk aanpassen.¹⁴² Ze beschouwt transitie als een hergeboorte, één waarbij door de medische ingrepen ze sterft als man en opstaat als vrouw. Deze metafoor komt geregeld voor in het boek. Ze zou het kort voor haar orchidectomie gebruikt hebben, en gebruikt hebben als metafoor tijdens haar presentatie over haar transitieproces op een landelijke bijeenkomst van Stichting Groep 7152.¹⁴³ Deze metafoor kende toen ze dit schreef al een langer bestaan. Renate beschrijft Renate in haar autobiografie als horende bij ‘*de transseksuele vrouwen van het eerste uur*’. Volgens hen zouden ze na de geslachtsaanpassende operatie onherkenbaar veranderd zijn, en zou alles ‘*helemaal nieuw*’ zijn.¹⁴⁴ Renate noemt dit ‘*het prototype van de transseksueel*’ ofwel de ‘*klassieke transseksueel*’, en noemt als voorbeelden Christine Jorgensen en Lili Elbe, die respectievelijk in de jaren dertig en jaren vijftig geslachtsaanpassende operaties ondergingen en van wie biografieën zijn verschenen. Zij behoorden tot de eerste transvrouwen die in de media zichtbaar waren.¹⁴⁵ Het is dan niet verwonderlijk, dat Renate Moniek beschreef als staande op de ‘*drempel tussen de ‘oude’ en*

---

¹³⁸ Collectie Atria - kennisinstituut voor emancipatie en vrouwengeschiedenis, T en T: informatie & kontaktblad van de landelijke werkgroep Travestie en Transsexualiteit van de N.V.S.H., inv.nr. T-2763, Moniek Mes, ‘*bezwaren manifestatie*’, *TenT: informatie & kontakt blad* (okt-nov 1978), aldaar 12-13.

¹³⁹ Bakker, *Transgender in Nederland*, 121-125.

¹⁴⁰ Dommelen, *Ik Moniek...*, 39.

¹⁴¹ Idem, 42, 44-45, 51, 65.

¹⁴² Idem, 38-39, 101.

¹⁴³ Idem, 60, 156.

¹⁴⁴ Stoute, *Uit een oude jas*, 244.

¹⁴⁵ Idem, 325-326.

'*nieuwe*' *transseksuele vrouw*'.¹⁴⁶ Immers, Moniek was een feministische, lesbische transseksuele vrouw, maar de manier waarop zij haar transitie beschouwde was op een 'oude' manier. Zij beschouwde die namelijk als een wedergeboorte, waarbij ze volledig afstand deed van de man die ze ooit geweest zou zijn, om Renate te parafraseren.¹⁴⁷

Het blijft niet slechts bij het lichaam voor Moniek. Haar transitie beschouwt ze ook als het elimineren van '*mannelijke trekjes*' in haar geest en het ontwikkelen van de vrouw in haarzelf. Zo bevat het einde van haar autobiografie een gedicht waarin ze zegt dat ze alert is op mannelijke trekjes in haarzelf, en ze bang is dat ze haarzelf niet voldoende onderscheid van mannen. Ze stelt dat haar proces voor haar betekent dat ze haar '*diepste vrouwelijke wortels*' zoekt.¹⁴⁸

Hoewel Moniek haar transitieproces en met name haar geslachtsaanpassende operaties beschouwde als een wedergeboorte tot vrouw, uitte ze regelmatig dat ze nooit lichamelijk gelijk zal zijn aan vrouwen. Een terugkerend thema is haar gezichtshaar. Haar gezichtshaar leidde volgens haar ertoe dat ze herkend werd als transseksuele vrouw, wat leidde tot discriminatie-ervaringen op straat.¹⁴⁹ Ze merkt op dat ze erg op haar uiterlijk let, omdat ze dan minder negatieve aandacht uit haar omgeving krijgt.¹⁵⁰ Dit betekent mijns inziens dat ze streeft naar passabiliteit om *cisseksueel privilege* te verkrijgen, namelijk correct gegenderd worden en niet het slachtoffer worden van transmisogynistische discriminatie.¹⁵¹ Regelmatig krijgt ze te maken met beledigingen, en zelfs fysiek geweld. Mensen proberen haar regelmatig te laten praten, zodat ze haar belachelijk kunnen maken om haar '*mannelijk*' stemgeluid. Ze krijgt regelmatig opmerkingen over haar gezichts- en lichaamshaar.¹⁵² Deze ervaringen leidden ertoe dat ze niet alleen over straat durfde te gaan en zoals eerder genoemd tot het aanpassen van haar uiterlijk om dit soort ervaringen te voorkomen.¹⁵³ De ervaringen verergeren haar genderdysforie, omdat ze niet wordt erkend als vrouw en zich afvraagt waarom dat zo was. Kort na het omschrijven van discriminatie-ervaringen doordat mensen haar herkennen als transseksueel, schrijft ze een alinea over hoe treurig ze is dat ze nooit lichamelijk gelijk zal zijn aan cisseksuele vrouwen.¹⁵⁴ Wanneer ze een romantische

---

¹⁴⁶ Stoute, *Uit een oude jas*, 297.

¹⁴⁷ Idem, 244.

¹⁴⁸ Dommelen, *Ik Moniek...*, 177-178.

¹⁴⁹ Idem, 159.

¹⁵⁰ Idem, 126.

¹⁵¹ Serano, *The Whipping Girl*, 129-133

¹⁵² Dommelen, *Ik Moniek...*, 47, 62, 154-155, 159, 168-171.

¹⁵³ Idem, 47, 171.

¹⁵⁴ Idem, 159.

verhouding met Charlotte aangaat, krijgt Charlotte vaak het commentaar dat als ze voor vrouwen kiest, ze tenminste een ‘echte vrouw’ zou moeten kiezen.¹⁵⁵ Uit het bovenstaande blijkt dat haar omgeving op allerlei manieren, zelfs met fysiek geweld, haar duidelijk wil maken dat ze geen ‘echte vrouw’ is. Dit gebeurt zelfs in haar romantische verhoudingen met Meja en Charlotte, zoals duidelijk werd in hoofdstuk drie.

Vanuit psychologische hulpverleners wordt Moniek ook niet altijd erkend als vrouw. Ze omschrijft de diagnostische fase bij de Genderstichting op zeer korte wijze, waardoor daar weinig bekend over is behalve dat ze in aanmerking kwam voor transzorg.¹⁵⁶ Ze is ontevreden over de begeleiding vanuit de Genderstichting, en zoekt daarom een vrouwelijke psycholoog die beter aansluit bij haar gevoelens. In november 1976 spreekt ze enkele keren met een psychologe die verbonden is aan een hulpverleningsinstantie in Amsterdam, die ook te maken heeft gehad met transseksualiteit. De psychologe is bereid haar te begeleiden, mits aan een aantal voorwaarden wordt voldaan. Een ervan is dat ze ervan overtuigd moet zijn, dat haar transseksualiteit ‘*authentiek is*’. Dit weegt zwaar op Moniek en daardoor is ze tijdens de gesprekken nerveus. Uiteindelijk zegt de psychologe dat ze onvoldoende overtuigd is van de authenticiteit van Monieks transseksualiteit, en wijst Moniek af voor begeleiding.¹⁵⁷ Deze afwijzing raakt Moniek diep, en wijst op het effect dat psychologische modellen van ‘authentieke’ tegenover ‘niet-authentieke’ vormen van transseksualiteit hebben. Zoals eerder betoogd in hoofdstuk één, hadden deze modellen vooral de functie om erkenning en zorg te ontzeggen aan transseksuele vrouwen die niet antwoordden aan een conservatief, heteronormatief vrouwbeeld. Dit was ook het geval in de jaren zeventig in Nederland. Over de inhoud van de gesprekken wordt echter niets gezegd, dus er kunnen geen definitieve uitspraken over worden gemaakt. Mijns inziens is de kans dat dit een rol van belang speelde zeer waarschijnlijk.

Aan het einde van het boek stelt ze dat haar proces grotendeels voorbij is en ze daardoor haarzelf kan accepteren als vrouw waarvan vrouwen die van vrouwen houden, kunnen houden. Hieruit wordt mijns inziens duidelijk, dat Moniek haarzelf meer als vrouw beschouwt naargelang ze verder in transitie is, waarbij ze richt op een zo vergaande mogelijke vervrouwelijking van haar lichaam en geest.

Samenvattend kan worden gezegd, dat Moniek haar transitieproces beschouwt als een wedergeboorte tot vrouw, waarbij ze een proces van detransseksualisatie ondergaat. Hierbij

---

¹⁵⁵ Dommelen, *Ik Moniek...*, 173.

¹⁵⁶ Idem, 39.

¹⁵⁷ Idem, 55-56.

gebruikt ze een cliché dat bekend is van de eerste generatie zichtbare transvrouwen en een term vanuit de transzorg om haar transitie en relatie tot haar lichaam te conceptualiseren. Zowel in persoonlijke sfeer als op straat had Moniek regelmatig te maken met discriminatie op grond van haar transseksuele status. Dit leidde tot toegenomen genderdysforie en gevoelens van minderwaardigheid ten opzichte van cisseksuele vrouwen. Dit zet door tot het einde van haar autobiografie, waar ze haarzelf accepteert als een vrouw waarvan vrouwen die van vrouwen houden, kunnen houden. Dit schrijft ze toe aan haar transitie, die ze intussen ‘grotendeels achter de rug’ had.

Renate

Net als Moniek beschouwt Renate haarzelf als een vrouw in een mannenlijf, die haar lichaam zo ver mogelijk wil vervrouwelijken. Aan het begin van haar autobiografie schrijft ze een brief naar het genderteam van het VU, dat niet overtuigd is dat haar transseksualiteit onbetwist is. Hierin stelt Renate dat ze vanwege haar lichaam geen ‘echte vrouw’ is, omdat ze ‘als jongen werd geboren’, en niet als ‘biologische vrouw’. Ze beschouwt haar transitie als een proces waarbij ze een ‘wellicht onvolmaakt, doch zeer acceptabel “kunstmatig” vrouwenlijf’ wilt verkrijgen zodat ze als vrouw kan leven.¹⁵⁸ In hoofdstuk twee werd duidelijk, hoe ze haarzelf profileerde als iemand die in de ‘ouderwetse’ opvatting geloofde in een ‘verkeerde jas’ te hebben bestaan, om deze vervolgens aan de kapstok opgehangen te hebben en te vervangen hebben met een nieuwe jas.

Renate beschrijft hoe toen ze kort geleden begonnen was met vervrouwelijkende hormoontherapie in het kader van de *Real Life Test*, dat ze verdrietig was geen ‘geboren vrouw’ te zijn, maar een ‘transseksuele vrouw’.¹⁵⁹ Wat een *Real Life Test* inhoudt, is dat iemand om in aanmerking te komen voor een geslachtsaanpassende operatie, ze voor een periode van 18-24 maanden moeten leven in de geslachtsrol van het geslacht, waarmee zij zich identificeren.¹⁶⁰ Dit betekende voor Renate dat ze in vrouwenkleding de deur uit ging. Met name beschrijft ze hoe het haar raakte, dat tijdens het winkelen ze afwisselend ‘meneer’ en ‘mevrouw’ werd genomen en hoe kinderen verward raakten over de vraag of ze een jongen of een meisje was.¹⁶¹ Misgenderd worden verpestte voor haar hele dagen, en ze schrijft dat ze weleens dacht dat transitie geen zin had, want ze ‘kan toch nooit de klok terugzetten en een

---

¹⁵⁸ Stoute, *Uit een oude jas*, 63.

¹⁵⁹ Idem, 75-76.

¹⁶⁰ Bakker, *Transgender in Nederland*, 125; Stoute, *Uit een oude jas*, 77.

¹⁶¹ Stoute, *Uit een oude jas*, 75-76, 80-81.

*echte vrouw worden.*¹⁶² Het is hoogstwaarschijnlijk dat in veel gevallen mensen haar *cissexueel privilege* weigerden te verlenen, aangezien ze als onderdeel van de *Real Life Test* vrouwenkleding droeg en haar haar in een ‘*vrouwelijke coupe*’ had laten knippen. Ze werd misgenderd omdat ze als transseksuele vrouw werd gezien.¹⁶³

Met discriminatie op straat had Renate ook te maken, hoewel aanzienlijk minder dan Moniek. Renate stelt dan ook dat het vergeleken met wat sommige transseksuelen meemaakten, ze ‘*betrekkelijk makkelijk praten*’ had.¹⁶⁴ Ze beschrijft enkele incidenten, waarvan geen enkele gewelddadig. Ze schrijft ook over een concept genaamd ‘transseksuele woede’, een woord die ze had geleerd van ‘*buitenlandse gender-activisten*’. Ze schrijft over de woede die ze door haar discriminatie-ervaringen in haar heeft vanuit een gevoel van eigenwaarde als transseksuele vrouw, geïnspireerd door deze buitenlandse activisten. Mijn vermoeden is dat zij deze term heeft overgenomen van Susan Stryker, een auteur naar wie ze vaker verwijst in de autobiografie. Met name het werk ‘*My Words to Victor Frankenstein above the Village of Chamounix: Performing Transgender Rage*’, gepubliceerd in 1993, maakt gebruik van deze term. Uit haar autobiografie wordt duidelijk, dat ze dit heeft gelezen.¹⁶⁵ Vermoedelijk vertaalde ze de term ‘*transsexual rage*’ van haar werk.

Een andere opvallende overeenkomst met Moniek, is dat ze haarzelf pre-transitie scherp onderscheidt van haar huidige zelf. De metafoor van het hebben van een ‘*overleden tweelingbroer*’ komt een aantal keer voor.¹⁶⁶ Deze overleden tweelingbroer was de geforceerd stoere ‘*imitatie van een man*’ die ze ooit zou hebben neergezet, en die nu een ‘*passende plaats in het geheugen*’ toegewezen zou moeten krijgen, om daarna nooit meer van hem te horen.¹⁶⁷ Dit betekende voor haar onder meer het weggooien van haar mannenkleren, om daarna nooit meer mannenkleren te dragen zodra de *Real Life Test* was begonnen. Nadrukkelijk nam ze afscheid van haar ‘*oude gemankeerde ‘zelf’*’.¹⁶⁸

Renate maakt in de loop van haar autobiografie een merkwaardige ontwikkeling in hoe ze haar transseksuele status beschouwt. Wat opvalt, is dat dit samenvalt met het lezen van bepaalde literatuur. Ze beschrijft hoe ze voor het begin van de *Real Life Test* zich probeerde voor te bereiden door veel te lezen over transseksualiteit, en daarbij zocht ze in

---

¹⁶² Stoute, *Uit een oude jas*, 101.

¹⁶³ Serano, *The Whipping Girl*, 129-133; Stoute, *Uit een oude jas*, 66-67.

¹⁶⁴ Stoute, *Uit een oude jas*, 101.

¹⁶⁵ Idem, 148, 320.

¹⁶⁶ Idem, 74, 145, 275.

¹⁶⁷ Idem, 74, 282.

¹⁶⁸ Idem, 73-74.

autobiografieën naar overeenkomst en herkenning en rolmodellen.¹⁶⁹ Een van deze autobiografieën was *Gender Outlaw* van Kate Bornstein, gepubliceerd in 1994. Zij maakte op Renate een indruk door haar afwijzing van het doen alsof je als transvrouw een ‘geboren’ vrouw zou zijn, en liet haar zien dat een transvrouw zich niet minder hoeft te voelen dan een cisvrouw. Ze liet haar zien dat schaamte niet nodig was als transseksuele ‘vrouw met een foutje’, omdat er van een ‘foutje’ geen sprake is die transvrouwen ‘minder’ maakt.¹⁷⁰

Deze houding bepaalt ook haar uiteindelijke verhouding met haar transseksuele status. In plaats van volledig afstand nemen van haar ‘mannelijk verleden’ en haar operatieve ingrepen te zien als een transformatie tot een ‘compleet ander mens’, ziet zij haar transitieproces als het ontdekken van een balans waarmee ze als transseksuele vrouw een balans zoekt tussen ‘helemaal man’ en ‘helemaal vrouw’ zijn, ‘zonder iedere opkomende herinnering aan het ‘oude’ ogenblikkelijk in de put met ongebluste kalk te gooien...’¹⁷¹

Ze doet daarom ook afstand van de term detransseksualisatie, omdat ze naar haar operatie naar eigen zeggen niet van haar ‘transseksuele gesteltenis’ is verlost. Ze verhoudt zich tot haar transseksuele status met ‘trans-trots’.¹⁷² Concepten als ‘transgender-zelfbewustzijn’ en ‘trans-trots’ kwam ze voor het eerst tegen in de werken van Amerikaanse transgender auteurs als Kate Bornstein, gepubliceerd in de jaren negentig.¹⁷³

Bij het beantwoorden van Renates vraag of ze een ‘echte vrouw’ was, speelde daarnaast het genderteam van het VUmc een rol. Aan het begin van de autobiografie beschrijft ze dat ze verscheurd was geraakt over haar identiteit, waardoor ze op zoek was naar een ‘Salomonsoordeel van een deskundige’ die haar de vraag zou kunnen beantwoorden of ze een man of vrouw was.¹⁷⁴ Bij het genderteam van het VUmc sprak ze met een deskundige, een medisch psycholoog genaamd David. Hij weigerde voor haar te oordelen, en praatte met haar om te bepalen of er bij haar sprake was van ‘onbetwiste transseksualiteit’, wat na enkele gesprekken volgens hem niet zo was. Hierbij gebruikte het genderteam onder meer de Biografische Vragenlijst Transseksualiteit, waaruit bleek dat ze geen ‘uitgesproken hekel’ had aan haar biologisch geslacht, en er ‘geen onversneden wens tot geslachtsaanpassing aan het licht was gekomen’.¹⁷⁵ David was niet overtuigd op basis van haar verhalen, dat iets anders zoals incest, een borderline-stoornis of trauma’s ten grondslag lag aan haar zorgwens. Hierbij

---

¹⁶⁹ Stoute, *Uit een oude jas*, 74-75, 94.

¹⁷⁰ Idem, 94-100.

¹⁷¹ Idem, 244.

¹⁷² Idem, 314.

¹⁷³ Idem, 94, 153.

¹⁷⁴ Idem, 45.

¹⁷⁵ Idem, 46-47.

speelde ook de tweedeling tussen ‘*primaire*’ en ‘*secundaire transseksuelen*’ een rol, waarbij een ‘*primaire transseksueel*’ een ‘*authentieke wens*’ tot geslachtsaanpassing heeft die op jonge leeftijd al benoemd kon worden. De ‘*secundaire transseksueel*’ daarentegen heeft een niet-authentieke, aangenomen identiteit die een andere ontstaansoorzaak heeft dan authentieke transseksualiteit. Renate reageert hierop door te stellen dat welke van beiden ze ook is, dat voor haar ‘*de jongen*’ en ‘*de volwassen man*’ de aangenomen identiteiten waren.¹⁷⁶ Serano bekritiseert deze tweedeling tussen primaire en secundaire transseksuelen in *The Whipping Girl*, aangezien deze rigide tweedeling geen rekening houdt met het gegeven dat *genderexpressie, onderbewust geslacht en seksuele oriëntatie* onafhankelijk van elkaar bestaan. Zo is een pre-puberale ‘jongen’ met een vrouwelijke genderexpressie en vrouwelijk onderbewust geslacht makkelijker in staat om te identificeren, dat zij zich vrouw voelt, omdat voor de puberteit verschillen tussen ‘jongens’ en ‘meisjes’ vooral gebaseerd zijn op genderexpressie en genderrollen.¹⁷⁷

Wat nodig was om David te overtuigen, was een definitieve uitspraak van Renate zelf over hoe ze haarzelf zag. Zodra ze een brief schreef waarin ze stelde zeker te weten vrouw te zijn en een definitieve wens had tot transitie, werd na een opvolggesprek begonnen met de *Real Life Test*.¹⁷⁸

Conclusie

Zowel Moniek en Renate stelden zich de vraag, of zij ‘echte vrouwen’ waren, waarbij hun discriminatie-ervaringen, ervaringen met hulpverlening van psychologen en genderteams en hun mediadieet bijdroegen aan het antwoord. Waar Moniek en Renate in overeenkomen, is dat ze zichzelf beschouwen als een ‘vrouw in een mannenlijf’, een cliché dat veel werd gebruikt door de eerste generatie zichtbare transseksuelen, waar vrouwen als Christine Jorgensen en Lili Elbe onder vielen. Waar Moniek en Renate verschillen, is in hoe ze hun transitieproces beschouwen. Waar Moniek dit ziet als een proces van ‘detransseksualisatie’, neemt Renate afstand van deze term omdat ze gelooft nooit van haar ‘transseksuele gesteltenis’ te zijn verlost. Waar Moniek blijvend moeite had met haar transseksuele status, ontdekte Renate vroeg in haar transitie literatuur die haar een versterkt gevoel van eigenwaarde als transseksuele vrouw gaf. Opvallend, zoals eerder besproken in hoofdstuk twee, is dat deze literatuur vooral afkomstig was van Amerikaanse ‘moderne gender-activisten’ en de werken

---

¹⁷⁶ Stoute, *Uit een oude jas*, 51-52.

¹⁷⁷ Serano, *The Whipping Girl*, 102-103.

¹⁷⁸ Stoute, *Uit een oude jas*, 53-72.

gepubliceerd waren in de jaren negentig. Met name het boek *Gender Outlaw* van Kate Bornstein bespreekt ze veel, waarin Bornstein pleit voor het idee dat transseksuele vrouwen niet hoeven te pretenderen ‘geboren vrouwen’ te zijn en niet minder zijn dan cisseksuele vrouwen. Een ander verschil wat kan worden verklaard door hun mediadieet, is dat waar Moniek reageert op discriminatie-ervaringen door zich af te vragen hoe mensen haar als transseksueel herkenden, Renate erover schrijft met een woede gemotiveerd door een gevoel van eigenwaarde, geïnspireerd door ‘*buitenlandse gender-activisten*’ die kwamen met het concept ‘transseksuele woede’. Over het algemeen genomen kan worden gesteld, dat het verschil tussen Renate en Moniek is dat Renate toegang had tot Amerikaanse literatuur uit de jaren negentig waarin de auteurs op positieve wijze transseksualiteit beschouwden en pleiten voor de gelijkwaardigheid van transseksuele en cisseksuele genderidentiteiten.

Over hun ervaringen met de poortwachtersrol kunnen weinig contrasten worden geschetst bij gebrek aan inhoudelijke informatie over Monieks ervaringen hiermee. Opvallend is dat beiden te maken kregen met afwijzing vanuit hulpverleners, omdat zij niet waren overtuigd van de authenticiteit van hun transseksualiteit.

Hoofdstuk 5: Waarom ben ik transseksueel?

Zowel Renate als Moniek zochten verklaringen voor waarom ze transseksueel waren. In dit hoofdstuk wordt eerst gefocust op hoe Renate en Moniek tot een transseksuele identiteit kwamen om vervolgens hun verhouding tot medisch-psychiatrische theorieën over de oorsprong van transseksualiteit centraal te stellen. Hoewel namelijk vanuit meerdere invalshoeken transseksualiteit verklaard kan worden, spelen in de autobiografieën van beiden medisch-psychiatrische theorieën een rol van groot belang. Door hiernaar te kijken, wordt duidelijk wat voor antwoorden beschikbaar waren voor transseksuele vrouwen in de tijd dat Renate en Moniek leefden en hoe zij hier zelf mee engageerden.

Moniek

Voordat Moniek haarzelf zag als transseksuele vrouw leed ze volgens haar autobiografie aan genderdysforie. Ze beschrijft hoe met name het groeien van lichaamshaar ertoe leidde dat ze haar lichaam begon te verafschuwen. Op de nacht voor haar zestiende verjaardag huilde ze verschrikkelijk omdat ze wist dat haar lichaam mannelijker zou worden met tijd.¹⁷⁹ Haar eerste huwelijk beschreef ze als een ‘*puinhoop, emotioneel en vooral ook seksueel*’, mede doordat ze genderdysforie ervaarde bij het hebben van seks ‘*als man*’, namelijk penetratieve seks.¹⁸⁰

Voor dit innerlijk conflict in haar huwelijk zocht ze een oplossing. Een van de eerste dingen die ze bedacht, was dat ze homoseksueel zou kunnen zijn. Aangezien ze bij een vrouw geen geborgenheid vond, waarom zou ze dat dan niet bij mannen zoeken? Ze wist van het bestaan van homoseksuele mannen af door te lezen in ‘*sommige weekbladen*’, waar homoseksuele mannen contactadvertenties plaatsen op zoek naar mannen voor ‘*de gezelligheid of voor het bed*’. Dit leidde ertoe dat ze seksuele ervaringen had met mannen en zich voegde bij een landelijke werkgroep voor getrouwde homofielen van het COC, Orpheus. Ze kwam daar terecht in een praatgroep, en ontdekte dat de reden voor haar conflict niet was dat ze een homoseksuele man zou zijn. Herkenning vond ze eerder bij het praten met lesbiennes in de praatgroep.¹⁸¹ Haar experimenteren met een homoseksuele leefvorm hield

---

¹⁷⁹ Dommelen, *Ik Moniek...*, 27.

¹⁸⁰ Dommelen, *Ik Moniek...*, 31; Collectie Atria, T en T, inv.nr. T-2763, Theo van der Meer, ‘Uit maandblad “SEK” van 10 juni 1978: interview met Moniek Mes’, *TenT: informatie & kontakt blad* (september 1978) 12-14, 12.

¹⁸¹ Collectie Atria, T en T, inv.nr. T-2763, Theo van der Meer, ‘Uit maandblad “SEK” van 10 juni 1978: interview met Moniek Mes’, *TenT: informatie & kontakt blad* (september 1978) 12-14, 12; Dommelen, *Ik Moniek...*, 32-36, 101.

ook in dat ze haarzelf meer androgyn begon te presenteren, wat bijdroeg aan haar ontslag als personeelschef bij Nutricia. Terwijl ze werkloos was, kwam voor haar het moment van herkenning. Ze keek een tv-programma waarin Jan Morris, een Britse journaliste, over haar leven vertelde. Ze had geprobeerd in een verkeerd lijf te leven, maar besloot uiteindelijk zich te laten veranderen in een vrouw. Ze las Morris' autobiografie, een ervaring die ze beschreef alsof haar een spiegel werd voorgehouden.¹⁸² Kort daarna werd haar duidelijk dat ze geen man was en in transitie wilde gaan om haar lichaam aan te passen aan haar gevoel vrouw te zijn.¹⁸³

Bij het begrijpen en in perspectief zetten van haar wens tot gendertransitie speelde voor Moniek astrologie een rol van belang. Ze ontmoette terwijl ze werkloos was een astroloog die haar hielp antwoorden te vinden.¹⁸⁴ De antwoorden die ze uit haar ervaringen met astrologie haalt, worden duidelijk uit het bronmateriaal. Ze gelooft in een lotsbestemming, dat de weg in haar leven uitgestippeld staat en dat er enkele kruispunten zijn waar ze kan kiezen. Hierbij kan ze de keuze maken die het beste bij haar past, of niet.¹⁸⁵ Transitie was die beste keuze, een proces dat haar geschikter maakte om haar '*karma te doorleven*', een proces van '*uiterlijke omvorming*' van haar lichaam zodat het weergeeft wat er van binnen bij haar gebeurt.¹⁸⁶

Ze zoekt antwoorden daarnaast in medisch-psychiatrische hoek. In een gedicht dat ze opneemt aan het einde van haar autobiografie noemt ze dat ze wou dat er een theorie zou zijn die transseksualiteit zou verklaren omdat ze dan zekerder van haarzelf zou worden.¹⁸⁷ Uit haar bibliografie wordt duidelijk dat ze onder meer werken over transseksualiteit heeft gelezen van seksuologen, endocrinologen en psychologen als Otto de Vaal, John Money, Harry Benjamin en Richard Green.¹⁸⁸ In het bronmateriaal, waaronder de autobiografie, komen deze enkele keren aan bod. Duidelijk zijn haar frustraties met de Amerikaanse medische stand. Daar zouden ze transseksuelen beschouwen als '*leuke knutselobjecten*'. Een enkele psychiater, verbonden aan het Johns Hopkins Hospital, zou zelfs hebben beweerd dat transseksualiteit de

---

¹⁸² Collectie Atria, T en T, inv.nr. T-2763, Theo van der Meer, 'Uit maandblad "SEK" van 10 juni 1978: interview met Moniek Mes', *TenT: informatie & kontakt blad* (september 1978) 12-14, 12; Dommelen, *Ik Moniek...*, 37.

¹⁸³ Dommelen, *Ik Moniek...*, 39.

¹⁸⁴ Idem, 38.

¹⁸⁵ Collectie Atria, T en T, inv.nr. T-2763, Theo van der Meer, 'Uit maandblad "SEK" van 10 juni 1978: interview met Moniek Mes', *TenT: informatie & kontakt blad* (september 1978) 12-14, 12.

¹⁸⁶ IISG collectie, Transformatie: informatie- en discussieblad over travestie en transseksualiteit, inv.nr. ZO 32570, Rochelle Allebes, 'Interview met Wil Mes', *TenT: informatie & kontakt blad* (november 1976) hoofdstuk 2, rubriek 1, 1-5, 2; Dommelen, *Ik Moniek...*, 45, 145.

¹⁸⁷ Dommelen, *Ik Moniek...*, 178.

¹⁸⁸ Idem, 190-191.

meest perverse vorm van homoseksualiteit is.¹⁸⁹ Ook las ze het werk *Over een nieuwe psychologie voor de vrouw* van psychiater Jean Baker Miller, gepubliceerd in 1976. Hierin herkende ze zichzelf zoals ze ‘vroeger reageerde’ en met hoeveel moeite ze had om ‘als man’ te reageren en de problemen die ze met haar identiteit had.

Wat vooral interessant is aan de onderdelen van het bronmateriaal waarin medisch-psychiatrische theorieën over de oorsprong van transseksualiteit voorkomen, is dat zij niet zelf aan het woord is. Hierdoor wordt het moeilijk uitspraken te doen over hoe zij engageerde met deze theorieën, maar het is wel mogelijk met enige zekerheid uitspraken te maken over met welke theorieën ze in aanraking is gekomen. Haar behoefte aan een verklaring werd eerder duidelijk, dus de kans dat zij de theorieën die in het hieropvolgende stuk aan bod komen heeft overwogen als antwoorden op haar vraag is zeer waarschijnlijk. Het gaat hierbij om een interview met Otto de Vaal die ze afgenomen had om te publiceren in *TenT* en de inleiding van haar autobiografie, geschreven door internist L.J.G. Gooren.

Het interview met Otto de Vaal werd afgenomen op 23 januari 1978 en gepubliceerd in de *TenT* van december 1978. Otto de Vaal vertelt dat in Nederland omstreek 1968 het woord ‘gender’ niet bekend was omdat dat kwam uit de Amerikaanse literatuur terwijl in Nederland de Duitse literatuur werd gebruikt, met name het werk van Kraft-Ebbing en Freud. Men zocht in Nederland antwoorden vanuit psychiatrische hoek voor het verklaren en behandelen van transseksualiteit, wat geen goede resultaten opleverde. Artsen in Nederland betrokken het ‘*biologische komponent*’ er niet bij, terwijl de Vaal dit als endocrinoloog juist wel deed.¹⁹⁰ In zijn boek, *Man of vrouw, het dilemma van de transseksuele mens*, gepubliceerd in 1971 en genoemd in dit interview, pleitte De Vaal dan ook voor een medisch-wetenschappelijke verklaring en niet een psychiatrische.¹⁹¹ Duidelijk uit de bibliografie van Monieks autobiografie wordt, dat zij dit werk heeft gelezen.¹⁹²

Als laatste is er de inleiding van haar autobiografie, geschreven door internist L.J.G. Gooren. Belangrijk te vermelden, is dat hij hoogstwaarschijnlijk haar endocrinoloog was en

---

¹⁸⁹ Dommelen, *Ik Moniek...* 123-124.

Hoewel ze geen naam noemt, is het waarschijnlijk dat dit Paul McHugh betreft, een psychiater die een groot voorstander was van het pathologiseren van homoseksualiteit en transseksualiteit, die uiteindelijk verantwoordelijk was van het sluiten van de genderkliniek van het Johns Hopkins ziekenhuis.

Bron: Walker J. Magrath, ‘The Fall of the Nation’s First Gender-Affirming Surgery Clinic’, *History of Medicine: Annals of Internal Medicine* 175:10 (oktober 2022), 1462-1467.

¹⁹⁰ Collectie Atria, T en T, inv.nr. T-2763, Moniek Mes, ‘Dr. O.M. de VAAL geïnterviewd door: Moniek Mes’, *TenT: informatie & kontakt blad* (december 1978), 12-18, aldaar 13-17.

¹⁹¹ Bakker, *Transgender in Nederland*, 72-75.

¹⁹² Dommelen, *Ik Moniek...*, 191.

dat ze dus al langer in contact stonden.¹⁹³ In deze inleiding definieert hij transseksualiteit en stelt dat tot het midden van de jaren zeventig geslachtsaanpassing werd afgewezen omdat de medische stand het zag als een psychogene stoornis, wat volgens hem een achterhaalde opvatting is. Immers, transseksuelen lijden niet vaker dan andere mensen aan ernstige psychopathologische verschijnselen in psychotische zin. Hij stelt dat er een aantal theorieën zijn die het ontstaan van transseksualiteit verklaren, die hij indeelt in drie hoofdgroepen: psychogenetisch, organisch en psychobiologisch. Veel theorieën wijst hij af als zwak, waaronder Richard Greens theorie dat het zou komen door een verstoorde moeder-zoon verhouding. Het ene kind blijkt namelijk onder dergelijke omstandigheden wel transseksueel te zijn, een ander niet.¹⁹⁴

De psychobiologische opvatting van Money en Ehrhardt ziet hij als de sterkste. Deze houdt in dat het ontstaat door een interactie tussen genen en omstandigheden. Op driejarige leeftijd staat de geslachtelijke identiteit van een mens vast, maar voor deze fase lijkt de ombuiging tot stand gebracht te kunnen worden. Uiteindelijk stelt Gooren toch dat hoe transseksualiteit ontstaat, ‘*vooralsnog volstrekt onduidelijk*’ is. Bij gebrek aan deze kennis is het belangrijk om toch transseksuele mensen te behandelen, want zij lijden enorm onder hun conditie.¹⁹⁵

‘In dit verband mag ik de lezer eraan herinneren dat van tientallen ziekten en stoornissen, de precieze oorzaak onbekend is. Niettemin kijkt niemand verbaast op als medici bijvoorbeeld kanker te lijf gaan. Het psychisch lijden van transseksuele mensen kan zo ernstig zijn, dat zelfmoord en zelfverminking het gevolg zijn. Evenzeer als andere patiënten hebben zij recht op een zo goed mogelijke therapie. Dat is de primaire taak en plicht van de medicus.’

~Moniek van Dommelen, *Ik Moniek... een vrouw*, blz. 16

Wanneer deze inleiding geschreven werd, is niet zeker. Die informatie is interessant aangezien het duidelijk zou maken van welk moment het een momentopname was van de kennis die een

---

¹⁹³ Volgens Alex Bakker was Anton Verschoor na het vertrek van Otto de Vaal voor enige tijd de enige werkzame psycholoog bij de Genderstichting, van het najaar van 1973 tot het voorjaar van 1977. Dit komt overeen met Monieks autobiografie, waarin ze verwijst naar psycholoog ‘V’ (Verschoor) van de Genderstichting, de enige psycholoog die daar werkte. Ze ontmoette hem in 1976. Ook bekend van Alex Bakkers *Transgender in Nederland*, is dat Verschoor zijn patiënten doorverwees naar internist L.J.C. Gooren.

Bron: Bakker, *Transgender in Nederland*, 91-92, 126-128; Dommelen, *Ik Moniek...*, 39-40, 139.

¹⁹⁴ Dommelen, *Ik Moniek...*, 9-12.

¹⁹⁵ Idem, 12-16.

vooraanstaand deskundige als Gooren had. Het laatst te plaatsen werk in de bibliografie die bij de inleiding hoort, ‘Geraadpleegde literatuur’, is van mei 1979.

Renate

Net als Moniek heeft Renate een lange tijd geleefd zonder kennis van het bestaan van transseksualiteit. In haar autobiografie beschrijft ze dat ze geen weet had van het begrip ‘gender-identiteit’ en hoe dat kan botsen met je ‘*biologische geslacht*’ totdat ze de autobiografieën las van transseksuelen, ergens voor 1991.¹⁹⁶ Volgens haar eigen zeggen wist ze al van het bestaan van transseksualiteit af toen ze 27 jaar oud was, dus omstreeks 1977. Ze kickte namelijk af van haar heroïnegebruik toen ze 27 jaar oud was en in een interview met Wilma Kieskamp in *Trouw* zei ze dat kort nadat ze van haar heroïnegebruik afkickte ze haar zus vroeg: ‘*En wat als ik nou een transseksueel ben? Wat als ik me eigenlijk een vrouw voel?*’¹⁹⁷ Vermoedelijk had ze deze autobiografieën dus al gelezen rond deze tijd.

Volgens haar andere autobiografisch werk, *Waarom ik geen bloemenmeisje werd*, droeg ze na een confrontatie met haar moeder toen ze vier jaar oud was haar ‘*verkleeddrang*’ als geheim mee. Die confrontatie met haar moeder had volgens haar de toon gezet voor hoe ze met haar ‘*afwijking*’ omging: schuld, schaamte en boetedoening.¹⁹⁸ Nadat ze op 27-jarige leeftijd afgekickt was van haar heroïneverslaving begon ze aan travestie te doen. Ze schrijft in haar autobiografie dat ze ‘*uit alle macht*’ wilde denken dat haar geheim travestie betrof en niet transseksualiteit.¹⁹⁹ Uit haar autobiografie en een interview tussen Renate en haar partner, Janis, wordt duidelijk dat ze meerdere tijdschriften las over travestie, waaronder *Transaktuell* en *Synthese*. Janis en Renate hadden elkaar via *Synthese* ontmoet. Volgens het interview groeide Renate steeds meer toe naar transseksualiteit, waarbij ze voor een tijd in permanente travestie wilde leven, toen tweeslachtig wilde leven: ‘*van boven vrouw, van onder man.*’ Haar romantische en seksuele verhouding met Janis, die haarzelf destijds zag als een transmasculiene travestiet, bood haar de ruimte met gender te experimenteren.²⁰⁰ In haar

---

¹⁹⁶ Stoute, *Uit een oude jas*, 49.

Ze schrijft kort na het bovenstaande stuk dat ze, nadat ze geschrokken was van het lezen over transseksualiteit, een ‘roman over travestie’ had geschreven. Dit is vermoedelijk *Het grimmig genieten*, gepubliceerd in 1991. Bron: Stoute, *Uit een oude jas*, 49, 321-322.

¹⁹⁷ IHLIA LGBTI Heritage, Wilma Kieskamp en Renate Stoute, ‘Tegelijk met je dochter in de puberteit’, *Trouw* (13 april 1996).

¹⁹⁸ Stoute, *Waarom ik geen bloemenmeisje werd*, 69-71; Stoute, *Uit een oude jas*, 49

¹⁹⁹ Stoute, *Uit een oude jas*, 49.

²⁰⁰ Stoute, *Uit een oude jas*, 25; Renate Stoute en Janis Wagemans, ‘Dialogoog tussen Renate en Janis: ‘Waar is de vrouw die ik als vrouw beminnen mag?’’, *Het Continuüm: digitaal tijdschrift over genderdiversiteit en transgender* (1 mei 1996), geraadpleegd 5 juni 2025 via:

https://www.continuum.nl/artikel/waar_is_de_vrouw_die_ik_als_vrouw_beminnen_mag.

autobiografie schrijft ze dat door met travestie te experimenteren met Janis ze ontdekte dat ze transseksueel was en dat travestie een ‘*substituut*’ was om daarmee om te gaan.²⁰¹

‘Het paste niet bij me. Ik was toch een stoere jongen? Uiteindelijk heb ik voor mezelf een schemergebied gecreëerd. Iets halverwege mijn ware identiteit. Ik werd een man die het leuk vond om af en toe een jurk te dragen. Daar zou ik het wel mee redden, dacht ik, in elk geval tot de kinderen groot waren. Mijn jongste dochter is nu 11, de andere 18. Het is me niet gelukt het zo lang uit te houden. Mijn ex-vrouw heeft veel begrip voor me kunnen opbrengen, maar uiteindelijk kon ze m’n problemen alleen tolereren. Niet accepteren. Ze wilde een man in me blijven zien, wat heel logisch was.’”

~Wilma Kieskamp en Renate Stoute, ‘Tegelijk met je dochter in de puberteit’, *Trouw* (13 april 1996).

Verder speelde het lezen van de fictieve biografie *Orlando: A Biography* van Virginia Woolf, gepubliceerd in 1928, een rol van belang. Hierin verandert de hoofdpersoon door een wonder pijnloos in haar slaap van geslacht: van een man wordt ze een vrouw. Renate had moeite met de kennis dat zoiets voor haar niet mogelijk was. Pijnloos en volledig zou zo’n transformatie voor haar nooit zijn.²⁰² Toch wilde ze deze transformatie en uiteindelijk maakte ze vrede met de beperkingen van wat mogelijk zou zijn als zij in transitie zou gaan en wendde ze zich in wanhoop naar het genderteam van het VUmc.²⁰³

Bij het genderteam van het VUmc kreeg ze, zoals beschreven in hoofdstuk vier, te maken met David, een medisch psycholoog. Ze kreeg te maken met het eerdergenoemde model waarin er ‘*primaire transseksuelen*’ en ‘*secundaire transseksuelen*’ zouden bestaan. Zij kreeg de diagnose secundaire transseksualiteit.²⁰⁴ Ze werd geconfronteerd met de medisch-psychologische theorie, dat een wens tot geslachtsverandering zou kunnen voortkomen uit trauma’s of een psychiatrische conditie zoals borderline persoonlijkheidsstoornis.²⁰⁵ Het team zou volgens het interview van Wilma Kieskamp stellen dat vanwege haar verleden als drugsverslaafde ze een ‘*permanente drang tot zelfverminking*’ had die ten grondslag kon

---

²⁰¹ Stoute, *Uit een oude jas*, 173-174.

²⁰² Idem, 15-16.

²⁰³ Idem, 35.

²⁰⁴ IHLIA LGBTI Heritage, Wilma Kieskamp en Renate Stoute, ‘Tegelijk met je dochter in de puberteit’, *Trouw* (13 april 1996).

²⁰⁵ Stoute, *Uit een oude jas*, 51-52.

liggen van haar wens tot geslachtsverandering.²⁰⁶ Ze was het ermee eens dat er nader onderzoek werd gedaan om uit te sluiten dat haar wens tot geslachtsverandering niet voortkwam uit transseksualiteit, maar uit trauma's. Ze stelt ook in haar autobiografie dat haar gender-dysforie mogelijk een combinatie was van beiden. Zo was ze naar eigen zeggen opgegroeid zonder identiteit en zou haar 'verkleeddrang' een vervangingsmiddel voor een eigen identiteit kunnen zijn geweest.²⁰⁷

Zoals in hoofdstuk vier duidelijk werd, las Renate veel over transseksualiteit ter voorbereiding van de *Real Life Test*. Uit wat ze schrijft in haar autobiografie wordt duidelijk dat ze zich naast autobiografieën van transseksuelen ook had verdiept in de medisch-psychologische literatuur. Zo noemt ze op dezelfde bladzijde de Amerikaanse seksuoloog John Money en hoe hij de *Real Life Test* en de termen 'gender-identiteit' en 'gender-rol' in de jaren zeventig introduceerde.²⁰⁸ Een interessante overeenkomst met Moniek, die een boek van Money opnam in de bibliografie van haar autobiografie en dus ook vermoedelijk bekend was met zijn werk over transseksualiteit. Het boek in kwestie betreft het boek *Adam en Eva in de maak*, dat verscheen in 1975.²⁰⁹ Renate citeert dit boek ook in haar autobiografie, wat later besproken wordt.

Binnen een maand van de *Real Life Test* schreef ze een lang stuk in haar autobiografie waarbij ze inzichten uit medisch-psychiatrische literatuur aanhaalt in een poging haar transseksualiteit te verklaren. In een hersenonderzoek, gepubliceerd in november 1995, werd aangetoond dat de 'seksueel dimorfe kern' van het brein bij zes overleden transseksuele vrouwen dezelfde structuur vertoonde als bij cisseksuele vrouwen. Deze kern week ook duidelijk van die van cisseksuele mannen. Verder onderzoek zou kunnen uitwijzen of er bij transseksuele vrouwen sprake is van een 'biologische tijdbom die vroeg of laat ontploft' in de hersenen.²¹⁰ Ze stelt dat andere eventuele oorzaken van een transseksuele ontwikkeling niet bij haar zijn vastgesteld: geen afwijkende geslachtsklieren of ambigue geslachtsorganen, geen bijzonder chromosomenpatroon en geen hormonale stoornis. Vergelijkingen van biografische gegevens van transseksuelen brachten ook geen verklarend overeenkomsten aan het licht want

---

²⁰⁶ IHLIA LGBTI Heritage, Wilma Kieskamp en Renate Stoute, 'Tegelijk met je dochter in de puberteit', *Trouw* (13 april 1996).

²⁰⁷ IHLIA LGBTI Heritage, Wilma Kieskamp en Renate Stoute, 'Tegelijk met je dochter in de puberteit', *Trouw* (13 april 1996); Stoute, *Uit een oude jas*, 51-52.

²⁰⁸ Stoute, *Uit een oude jas*, 75.

²⁰⁹ Dommelen, *Ik Moniek...*, 190.

²¹⁰ Volgens een ander deel van haar autobiografie betreft het hier het beroemde onderzoek van neurobioloog Dick Swaab en collega's: *A sex difference in the human brain and its relation to transsexuality*.

Bron: Dick Swaab, Jiang-Ning Zhou e.a., 'A Sex Difference in the Human Brain and its Relation to Transsexuality', *Nature* 378 (1995) 68-70; Stoute, *Uit een oude jas*, 110.

jeugdtrauma's en gezinsomstandigheden hoeven niet per se tot een transseksuele ontwikkeling te leiden. Verder noemt ze dat het voorkomt dat de ene helft van een tweeling – zowel eeneiig als twee-eiig – transseksueel blijkt te zijn.²¹¹

Over haar confrontatie met haar moeder op vierjarige leeftijd schrijft ze dat het gebeurde '*nadat mijn geslachtelijke differentiatie in mannelijke richting dus al grotendeels was voltooid*', wat verwijst naar het idee dat geslachtelijke identiteit zich in de eerste levensjaren consolideert.²¹² Dit idee, afkomstig uit onderzoek van Money en Ehrhardt, is in het stuk wat Gooren schreef in de inleiding van Moniek al voorbijgekomen.²¹³ Renate verwijst er later in haar autobiografie naar wanneer ze stelt dat psychotherapie aangetoond is niet te helpen bij transseksuelen omdat de genderidentiteit rond het derde levensjaar onveranderlijk vast komt te liggen.²¹⁴ Dat Renate John Money zag als belangrijk figuur in het onderzoek naar de oorzaken van het ontstaan van transseksualiteit wordt duidelijk uit haar autobiografie. Ze stelt dat endocrinoloog en hoogleraar transseksuologie L.C.G. Gooren '*schatplichtig aan zijn pionierswerk*' is.²¹⁵

In het onderdeel 'Appendix' komt de vraag waarom ze transseksueel is opnieuw aan bod. Dit deel werd vermoedelijk geschreven op basis van herinneringen en dagboekfragmenten van vier jaar later dan het eerdere lange stuk.²¹⁶ Ze stelt dat op het moment van schrijven ze een antwoord niet meer nodig heeft, maar deze wel in het kader van het algemeen belang wilt beantwoorden.²¹⁷

Met behulp van twee onderzoeksartikelen uit 1986, 'Biomedische aspecten van transseksualiteit' van L.C.G. Gooren en 'Het verschijnsel transseksualiteit' van ontwikkelingspsychologe Peggy Cohen-Kettenis, inzichten uit John Money's boek *Adam en Eva in de maak* en het raadplegen van een ongenoemde deskundige komt ze tot een verklaring voor haar transseksualiteit. Ze stelt dat ze een '*stille, onzichtbare*' vorm van pseudo-

---

²¹¹ Stoute, *Uit een oude jas*, 84.

²¹² Idem, 84.

²¹³ Dommelen, *Ik Moniek...*, 12-13.

²¹⁴ Stoute, *Uit een oude jas*, 295.

²¹⁵ Idem, 280.

²¹⁶ Op basis van de volgorde in het boek lijkt het waarschijnlijk dat ze het stuk 'Appendix' tegelijkertijd schreef met of na wat ze beschrijft in het laatste hoofdstuk, 'Uit een oude jas vol stenen'. Het laatste hoofdstuk vindt plaats in de zomer van 1999, tweeënhalf jaar na haar geslachtsaanpassende operatie en ongeveer 4 jaar nadat ze begon met de *Real Life Test*. Gezien de toon van het laatste hoofdstuk vergeleken met de Appendix hetzelfde is, is dit extra waarschijnlijk. 'Nu pas, tweeënhalf jaar na de ingreep, kan ik zeggen dat dit lichaam waarlijk het mijne is. *Mijn borsten, mijn gladde huid, mijn vrouwelijkheid*. Ik ben in mijn nieuwe jas gegroeid met alle stuipen van dien.' (oorspronkelijke nadruk).

Bron: IHLIA LGBTI Heritage Collection, Renate Stoute en Janis Wagemans, 'Beproevingen: Transgender notities no. 1', *Homologie* 18:2 (maart-april 1996) 32-33, aldaar 33; Stoute, *Uit een oude jas*, 253-254.

²¹⁷ Stoute, *Uit een oude jas*, 278.

hermafroditisme heeft en dus interseksueel is. Dit brengt geen ‘*deformatie van de in- en uitwendige geslachtsdelen*’, maar wel een ‘*tijdbom in de hersenen tijdens de delicate fase van hun geslachtelijke differentiatie.*’ Ze vermoedt dat dit komt doordat haar moeder tijdens haar zwangerschap met Renate mogelijk behandeld werd met synthetische progestine. Dit vermoeden baseert Renate op Moneys *Adam en Eva in de maak*.²¹⁸

Conclusie

Uit het voorgaande blijkt duidelijk dat zowel voor Moniek als Renate media met transgenderrepresentatie een grote rol speelden in het formuleren van een identiteit als transseksueel. Waar voor Moniek een tv-uitzending waarin een transseksuele vrouw haar verhaal deed het moment van herkenning bracht, kwam dit voor Renate door het lezen van autobiografieën van transseksuelen. Deze momenten leidden uiteindelijk ertoe dat ze kwamen tot het inzicht dat ze behoefte hadden aan transitie. Hierbij zochten ze ook naar een verklaring voor hun transseksualiteit, een antwoord op de vraag waarom ze transseksueel waren. Beiden hadden medisch-psychologische literatuur tot hun beschikking, maar uit het bronmateriaal kan weinig worden gezegd over wat Moniek zag als de oorzaak van haar transseksualiteit, waardoor een vergelijking met Renate onmogelijk is. Wel is bekend dat Moniek er regelmatig mee engageerde. Ze engageerde er bijvoorbeeld mee door het afnemen van een interview met Otto de Vaal, het opnemen van een inleiding geschreven door internist L.C.G. Gooren en door haar interview met Theo van der Meer. Van Renate wordt daarentegen wel duidelijk wat zij zag als de voorlopige verklaring voor transseksualiteit. Zich baserend op onderzoek van Money, Cohen-Kettenis en Gooren stelt ze dat ze interseksueel is en een stille, onzichtbare vorm van pseudo-hermafroditisme heeft. Renate kreeg verder te maken met de opvatting van het genderteam van het VU dat mogelijk iets anders dan transseksualiteit ten grondslag lag aan haar wens tot geslachtsverandering, namelijk trauma's en psychiatrische condities. Van Renate is bekend dat ze dit overwogen heeft en haar transitiewens zag als mogelijk een combinatie van beiden.

Wat Moniek en Renate in het gemeen hebben, is dat ze beiden leefden in een tijd waar onder onderzoekers geen consensus bestond over de oorzaak van transseksualiteit. Beiden hadden geen definitief antwoord op de vraag waarom zij transseksueel waren, maar ze hadden wel toegang tot literatuur die met voorlopige hypothesen kwamen. Beiden waren bekend met het werk van John Money over transseksualiteit. Beiden kwamen tot de conclusie dat zij

---

²¹⁸ Stoute, *Uit een oude jas*, 277-286.

transseksueel waren, geholpen door media waarin zij zichzelf zagen. De rol van autobiografieën van transseksuelen is hierbij onmiskenbaar geweest voor beiden.

Conclusie

In deze scriptie is de vraag beantwoord hoe de historische context van Renates en Monieks levens invloed had op de ontwikkeling van hun identiteiten als transseksuele vrouwen. Deze vraag werd beantwoord met behulp van hun autobiografieën en aanvullend bronmateriaal uit de tijdschriften *TenT*, *Homologie*, *XL*, *Het Continuüm* en de krant *Trouw*, waarin zij direct of indirect aan het woord kwamen over hun ervaringen als transseksuele vrouwen. Hierbij werden de ervaringen van Moniek en Renate vergeleken om duidelijk te maken wat voor ontwikkelingen hadden plaatsgevonden tussen het midden van de jaren zeventig en het midden van de jaren negentig en hoe deze ontwikkelingen hun uitwerking hadden op het formuleren van hun transgenderidentiteiten. Hierbij werd het werk van Judith Butler en *The Whipping Girl* van Julia Serano toegepast om met behulp van hun inzichten over de sociale functie en werking van gender duidelijkheid te schetsen over de ervaringen van Moniek en Renate waar dit nodig was. Bij het analyseren en vergelijken van hun ervaringen werd een keuze gemaakt uit vier thema's waarbij vergelijking tussen de beiden mogelijk was. Deze kwamen elk in een apart hoofdstuk aan bod.

Aangezien ieder hoofdstuk een eigen, uitgebreide conclusie had, is het doel in dit onderdeel om een overkoepelende conclusie te formuleren. Hierbij kunnen slechts uitspraken worden gedaan die redelijkerwijze uit het bronmateriaal volgen. Uit de analyse van het bronmateriaal sprong consequent één factor naar voren die mijns inziens de factor van de grootste betekenis was: de boekenkast. In ieder hoofdstuk bleek dat wat Moniek en Renate lezen een invloed van grote betekenis had op hoe zij dachten over zichzelf als transseksuele vrouwen en de plaats die zij in de wereld innamen. Belangrijk hiervoor was de toegankelijkheid van dit materiaal. Duidelijk uit het bronmateriaal werd het belang van queer en feministische boekhandels en bibliotheken om deze te vinden. Hierbij waren de grootste verschillen dat Renate toegang had tot meer literatuur geschreven door transgender mensen, dat Moniek bewust de keuze leek te maken vooral literatuur te lezen van cisgender feministische en/of lesbische auteurs en dat Renate toegang had tot de werken van de 'moderne gender-activisten' uit de VS die in de jaren negentig veel werken publiceerden waarin transgenderidentiteiten positief werden geformuleerd, werd gepleit voor de gelijkwaardigheid van transgenderidentiteiten en lichamen en een trotse, strijdbare toon de regel was. Hierbij valt op dat Renate veel aandacht besteed aan ontwikkelingen in de Verenigde Staten, waar een relatief sterke trans-exclusionaire stroming binnen feministische en lesbische kringen bestond in de jaren zeventig, tachtig en negentig. Dit terwijl in

Nederland van een sterke stroming als deze geen sprake leek te zijn en zowel Renate als Moniek hier niet direct mee werden geconfronteerd.

Deze literatuur speelde ook een rol van betekenis in het door Moniek en Renate beantwoorden van de vraag waarom zij transseksueel waren. Beiden waren op de hoogte van de ontwikkelingen binnen het academisch onderzoek naar de oorzaken van transseksualiteit en zochten naar een verklaring voor waarom zij transseksueel waren. Waar Renate aan de hand van eigen onderzoek op basis van academische literatuur een theorie vormde over het ontstaan van haar eigen transseksualiteit is van Moniek niet duidelijk wat voor theorie zij had. Wat wel duidelijk is, is dat ze een wens had haar transseksualiteit te verklaren en dat ze interacteerde met prominente figuren als De Vaal, Gooren en onderzoeksliteratuur van onder meer John Money en andere artsen die verbonden waren aan het John Hopkins ziekenhuis in de VS. Voor Renate speelde hierbij haar ervaringen met het genderteam van het VU ook een rol van belang, want daar kwam zij in aanraking met hun theorieën over ‘authentieke’ transseksualiteit en hun diagnostische modellen. Moniek werd hiermee ook geconfronteerd, maar over haar ervaringen bij het genderteam van de Genderstichting is weinig bekend uit het bronmateriaal en over haar aanvaring met een psychologe die haar transseksualiteit niet als ‘authentiek’ beschouwde evenmin. De poortwachtersrol van genderteams en artsen had duidelijk een invloed op beiden.

Een andere factor van grote betekenis was de participatie in lesbische en feministische kringen en de persoonlijke relaties met feministische en lesbische vrouwen. Voor Moniek waren organisaties als Orpheus, Stichting Groep 7152, het Vrouwenhuis en de daaraan verbonden praatgroepen van belang bij het formuleren van een eigen identiteit en het zoeken naar gemeenschap. Voor Renate waren dit dansevenementen van het COC en ruimtes zoals vrouwencafé Saarein en boekhandel Vrolijk. Via deze plaatsen ervoeren zij hoe feministische en lesbische vrouwen ze behandelden, wat met name voor Moniek een rol van belang speelde bij het vormen van haar zelfbeeld aangezien zij deze behandeling op haarzelf en haar geldigheid als vrouw betrok. Via deze ruimtes konden zij andere feministische en lesbische vrouwen ontmoeten, waarvan de overgrote meerderheid cisgender waren. Deze mogelijkheid tot interactie bood ze de mogelijkheid in interactie met andere feministische en lesbische vrouwen een eigen feministische en lesbische identiteit te formuleren als transseksuele vrouwen.

Een beperking van dit onderzoek was de selectie van slechts twee casussen. Voor een duidelijker beeld van de uitwerking van historische ontwikkelingen op de formulering van

transgenderidentiteiten zijn meer casussen nodig. Niet alleen om meer van de historische context in kaart te brengen, maar ook omdat het leven van één persoon niet even representatief is voor een tijdsperiode dan dat van bijvoorbeeld drie personen. Daarom is mijn suggestie voor een eventueel vervolgonderzoek om de verhalen van meer transgender personen hierbij te betrekken. Hierbij moet wel rekening worden gehouden dat de term ‘transgender’ een overkoepelende term is en dat groepen binnen deze ‘paraplu’ andere ervaringen doormaken. Zo bestaan er grote overeenkomsten, maar ook grote verschillen tussen de ervaringen van transseksuele mannen en vrouwen. Mijn suggestie is dan ook onderzoek te doen naar nog meer transseksuele vrouwen waar voldoende bronmateriaal over te vinden is om uitspraken te doen over de uitwerking van de historische context op hun identiteitsformulering. Hierbij kan worden gedacht aan transseksuele vrouwen als Aaïcha Bergamin, wiens biografie *Aaïcha: het bizarre conflict van een als man geboren vrouw in 1991* werd gepubliceerd.²¹⁹

---

²¹⁹ Aaïcha Bergamin, *Aaïcha: het bizarre conflict van een als man geboren vrouw* (Amsterdam 1991).

Bibliografie

Literatuur

- Aerts, M., Voss, L.H. van, 'Inleiding', *BMGN – Low Countries Historical Review: De vrouw 1813-1913-2013* 130:2 (2015) 5-12.
- Alexeyeff, K. en N. Besnier, 'Identities, Politics, Transformations' in: Idem, *Gender on the Edge : Transgender, Gay, and Other Pacific Islanders*. (Honolulu 2014) 1-30.
- Bakker, A., *Transgender in Nederland: een buitengewone geschiedenis* (Meppel 2018).
- Bergamin, A., *Aaïcha: het bizarre conflict van een als man geboren vrouw* (Amsterdam 1991).
- Bornstein, K., *Gender Outlaw: On Men, Women and the Rest of Us* (New York 1994).
- Butler, J., 'Performative Acts and Gender Constitution: An Essay in Phenomenology and Feminist Theory', *Theatre Journal* 40:4 (1988), 519-531.
- Butler, J., 'Critically Queer', *GLQ: A Journal of Lesbian & Gay Studies* 1:1 (1993a) 17-32.
- Butler, J., *Bodies That Matter: On the Discursive Limits of "Sex"* (New York 1993b).
- Butler, J., *Gender Troubles: Feminism and the Subversion of Identity* (New York 1999).
- Caslin, S., 'Trans Feminism and the Women's Liberation Movement in Britain, c. 1970-1980', *Gender & History* 37 (2025) 748-763.
- Cousins, E., 'Entering the Archive of Second-Wave Trans Feminist Print Culture: The *Journal of Male Feminism*', *Gender & History* 36 (2024) 224-240.
- Costera Meijer, I., *Het persoonlijke wordt politiek: feministische bewustwording in Nederland, 1965-1980* (Amsterdam 1996).
- Enke, F., 'Collective Memory and the Transfeminist 1970s: Toward a Less Plausible History', *TSG: Transgender Studies Quarterly* 5:1 (2018) 9-29.
- Heaney, E., 'Women-Identified Women: Trans Women in 1970s Lesbian Feminist Organizing', *TSQ: Transgender Studies Quarterly* 3:1-2 (2016) 137-145.
- Hekma, G., *Homoseksualiteit in Nederland: van 1730 tot de moderne tijd* (Amsterdam 2004a).
- Hekma, G., 'Queer: the Dutch case', *GLQ: A Journal of Lesbian and Gay Studies* 10:2 (2004b) 276-280.
- Hekma, G., 'De benen wijd, de stem naar beneden. Houdingen tegenover 'nichterigheid' bij homoseksuele mannen', *Sociologie* 3:1 (2007) 81-94.
- Jagger, G., *Judith Butler: Sexual Politics, Social Change and the Power of the Performative* (New York 2008).
- Kuyper, L., *Transgender personen in Nederland* (Den Haag 2017).
- Laqueur, T., *Making Sex: Body and Gender from the Greeks to Freud* (Cambridge 2018).

- Loo, V. van de, en Joke M., *De vrouw beslist: de tweede feministische golf in Nederland* (Wormer 2005).
- Meijer, I.C., *Het persoonlijke wordt politiek: feministische bewustwording in Nederland, 1965-1980* (Amsterdam 1996).
- Meyerowitz, J., *How Sex Changed: A History of Transsexuality in the United States* (Cambridge 2002).
- Outshoorn, J., 'Half werk. Vrouwenbeweging, emancipatie en politiek, 1950-1990' *Leidschrift* 17 (2002) 35-52.
- Tielman, R., *Homoseksualiteit in Nederland: Studie van een emancipatiebeweging* (Meppel 1982).
- Serano, J., *The Whipping Girl: A Transsexual Woman on Sexism and the Scapegoating of Femininity* (New York 2007).
- Stryker, S., *Transgender History* (Berkeley 2008).
- Swaab, D., Jiang-Ning Zhou e.a., 'A Sex Difference in the Human Brain and its Relation to Transsexuality', *Nature* 378 (1995) 68-70.
- Walker J. Magrath, 'The Fall of the Nation's First Gender-Affirming Surgery Clinic', *History of Medicine: Annals of Internal Medicine* 175:10 (2022), 1462-1467.
- 113 Zelfmoordpreventie, 'Transgender', <https://www.113.nl/i/transgender> (geraadpleegd 4 juli 2025).

Bronnen

- Collectie Atria - kennisinstituut voor emancipatie en vrouwengeschiedenis, T en T: informatie & kontaktblad van de landelijke werkgroep Travestie en Transsexualiteit van de N.V.S.H., inv.nr. T-1864.
- Collectie Atria - kennisinstituut voor emancipatie en vrouwengeschiedenis, T en T: informatie & kontaktblad van de landelijke werkgroep Travestie en Transsexualiteit van de N.V.S.H., inv.nr. T-2763.
- Dommelen, M. van, *Ik Moniek ... een vrouw: Het openhartige verslag van een transseksueel: hoe een 'man' een 'vrouw' werd* (Amsterdam 1980).
- IHLIA LGBTI Heritage Collection, *Homologie*, 18:1-6 (1996), 19:1-3 (1997).
- IHLIA LGBTI Heritage Collection, Wilma Kieskamp en Renate Stoute, 'Tegelijk met je dochter in de puberteit', *Trouw* (13 april 1996).
- IHLIA LGBTI Heritage Collection, Renate Stoute, 'Het geslacht als natuurramp: staan wij aan de vooravond van een vaderlandse transgenderrevolutie?' *XL* 6 (1997) 28-29.
- IHLIA LGBTI Heritage Collection, Peter van Brummelen, 'Renate Renee Stoute 1950 – 2000: De afrekening van een junkie', *Het Parool* (22 maart 2000).

IISG collectie, Transformatie: informatie- en discussieblad over travestie en transseksualiteit, inv.nr. ZO 32570.

Stoute, R. en Janis Wagemans, ‘Dialogo tussen Renate en Janis: ‘Waar is de vrouw die ik als vrouw beminnen mag?’’, *Het Continuüm: digitaal tijdschrift over genderdiversiteit en transgender* (1 mei 1996), geraadpleegd 5 juni 2025 via:
https://www.continuum.nl/artikel/waar_is_de_vrouw_die_ik_als_vrouw_beminnen_mag.

Stoute, R., *Waarom ik geen bloemenmeisje werd* (Bloemendaal 1998).

Stoute, R., *Uit een oude jas vol stenen: De geboorte van een vrouw* (Amsterdam 1999).

Foto voorblad

‘De boot van Trans United tijdens de Canal Pride 2016 in Amsterdam’, Alf van Beem, Amsterdam, 6-8-2016, Wikipedia, de vrije encyclopedie,
https://nl.wikipedia.org/wiki/Transgender#/media/Bestand:Pride_Canal_Parade_2016_pic_20.JPG (geraadpleegd 4-5-2025).

Glossarium

In dit onderdeel worden termen gedefinieerd die gehanteerd worden in dit onderzoek, en mogelijk tot begripsverwarring bij de lezer kunnen leiden.

Cisgender: Een bijvoeglijk naamwoord waarmee mensen worden omschreven, wiens genderidentiteit overeenkomt met hun toegewezen geboortegeslacht.

Cisseksueel: Een bijvoeglijk naamwoord, waarmee mensen worden omschreven, die leven als lid van het geslacht dat hen is toegewezen bij geboorte.

Cisseksueel privilege: Een term ontleend aan *The Whipping Girl* van Julia Serano.

Cisseksueel privilege is een dubbele standard die het idee bevordert dat transseksuele genderidentiteiten als anders en minder geldig zijn dan cisseksuele genderidentiteiten moeten worden gezien.

Gender: Een sociaal construct, dat verwijst naar de kenmerken, rollen en verwachtingen die een samenleving toekent aan mensen op grond van het waargenomen geslacht.

Genderdysforie: Het psychologisch leed dat ontstaat doordat er een kloof bestaat tussen de perceptie van de eigen geslachtskenmerken, en de gewenste geslachtskenmerken.

Genderidentiteit: De innerlijke, subjectieve beleving van iemands gender. Doordat deze beleving persoonlijk is, bestaat er een grote rijkdom aan variatie tussen hoe mensen dit ervaren. Zo bestaan er naast de identiteiten ‘man’ en ‘vrouw’ ook non-binaire identiteiten, die een combinatie van de beiden zijn, ertussen vallen of juist compleet daarbuiten staan.

Geslacht: Een complexe biologische eigenschap van mensen, die onder meer bestaat uit chromosomen, hormonen en geslachtsorganen.

Geslachtsaanpassende operatie: Een term voor operaties, waarbij veranderingen worden aangebracht aan de geslachtskenmerken van een mens. Voorbeelden hiervan zijn falloplastieken, vaginaplastieken, orchidectomieën, hysterectomieën, borstvergrotingen en mastectomieën.

Transfacsimilatie: Een term ontleend aan *The Whipping Girl* van Julia Serano.

Transfacsimilatie is het zien of voorstellen van transseksuele genderidentiteiten en genderexpressie als nabootsingen van hun cisseksuele tegenhangers, die worden voorgesteld als ‘echt’ en ‘natuurlijk’.

Transfeminisme: Een manier van kijken naar feminisme, waarbij op de perspectieven en emancipatie van niet alleen cisgender mensen, maar ook transgender mensen wordt gefocust. Het wordt ook wel gezien als correctie op de exclusie van transgender perspectieven en de afwezigheid van aandacht voor transgender emancipatie in bepaalde feministische stromingen en bewegingen.

Transitie: Het proces waarbij iemand veranderingen aanbrengt aan de eigen geslachtskenmerken, om te leven op een manier die overeenkomt met de eigen wensen. Hoe dit wordt ingevuld verschilt per persoon, maar vaak zijn hormoonvervangende therapie en geslachtsaanpassende operaties hier een onderdeel van.

Transgender: Een bijvoeglijk naamwoord waarmee mensen worden omschreven, wiens genderidentiteit niet overeenkomt met hun toegewezen geboortegeslacht.

Transgenderzorg / transzorg: Een overkoepelende term waarmee wordt geduid op de hulpverlening aan transgender mensen. Hieronder kan zowel sociale en psychologische begeleiding worden verstaan, maar ook diagnostiekstelling en het doorverwijzen naar instellingen en artsen voor toegang tot middelen en diensten die helpen bij het aanpassen van geslachtskenmerken zoals hormoonvervangende therapie, gelaatshaarepilatie en geslachtsaanpassende operaties.

Transseksueel: Iemand die op heden leeft als lid van het andere geslacht, of daar naartoe werkt, dan hen is toegewezen bij geboorte. Iemand is transseksueel, ongeacht ze reeds chirurgische en/of medische ingrepen hebben gehad of een wens daartoe hebben.

Transfobie: Afkeer of vijandigheid tegenover transgender mensen.